

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Lenka Skácelová

**Dívčí odborné vzdělávání na přelomu 19. a 20. století v odrazu
dobového tisku**

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem uvedených pramenů a literatury.

.....

V Olomouci dne 10. dubna 2015

Děkuji Mgr. Evě Dvořákové Kaněčkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za trpělivý a povzbuzující přístup. Za cenné a přínosné rady, které mi byly velkou inspirací. Dále děkuji své rodině, která mi byla po celou dobu podporou.

Anotace

Jméno a příjmení:	Lenka Skácelová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Eva Dvořáková Kaněčková, Ph. D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Dívčí odborné vzdělávání na přelomu 19. a 20. století v odrazu dobového tisku
Název v angličtině:	Girls vocational education in the 19th and 20th centuries, reflecting the contemporary press
Anotace práce:	Práce předkládá vývoj dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století v souvislosti s dobovým tiskem. Jedná se o historický pohled na možnosti ve vzdělávání vedoucí k určité odborné profesi. Odraz dobového tisku poskytuje obecná doporučení k výběru povolání, prezentace oborů a škol, nebo kritika. Použitou metodou práce je historická analýza dokumentů, s jejich následnou kritickou studií.
Klíčová slova:	Dívčí odborné vzdělávání, historie, dobový tisk, ženské spolky a jejich odborné školy, volba povolání.
Anotace v angličtině:	The work presents the development of vocational education of girls in the 19th and 20th centuries in the context of the contemporary press. It is a historical look at the possibilities in education leading to a specialized profession. The reflection of the contemporary press provides general recommendations for choosing their career, presentations disciplines and schools, or criticism,. The method used in this work is the analysis of historical documents and their subsequent critical studies.
Klíčová slova v angličtině:	Girls vocational education, history, newspapers, women's associations and professional schools, career choice.
Přílohy vázané v práci:	CD
Rozsah práce:	60 s.
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Úvod	6
1 Dívčí odborné vzdělávání v 19. století	12
1.1 Vývoj dívčího odborného vzdělávání.....	15
1.2 Odborné školy v 19. století.....	20
1.3 Odborné školy ženských spolků.....	24
2 Ženské odborné školství na stránkách dobového tisku	34
2.1 Vývoj tisku jako mediálního prostředku	34
2.2 Dobový tisk a jeho vztah k odbornému ženskému vzdělání	35
2.3 Poslání, role a názory na ženskou vzdělanost v odraze dobového tisku	36
2.4 Prezentace odborného dívčího vzdělávání v dobovém tisku	41
2.5 Volba povolání v odraze dobového tisku	44
2.5.1 Profese spojené s šitím prádla a oděvů, prezentace v dobovém tisku	46
2.5.2 Profese porodní asistentky-babictví a jeho reforma v dobovém tisku.....	48
Závěr	52
Přehled použitých zdrojů	56

Úvod

Odborné vzdělání je v současné době nezbytnou podmínkou k výkonu různých profesí a v moderní civilizované společnosti je zcela přirozené, že je přístupné i ženám. V historii tomu tak vždy nebylo. Rozvoj vědy a techniky v 19. století, tzv. průmyslová revoluce, postupně osvobodil ženy od rutinní domácí práce, která jim byla společností ukládána jako povinnost, a otevřel se jim svět nových možností a pracovních příležitosti. To s sebou neslo vlnu výrazných společenských změn.

Vzhledem k převratným změnám v 19. století se odborné vzdělání a vzdělávání stalo nedílnou součástí života obou pohlaví. Nejen v pracovní sféře života bylo vnímáno jako zásadní potřeba a je rovněž úzce spojeno s emancipací žen. V souvislosti s tímto faktem můžeme sledovat vývoj formálního vzdělávání, díky kterému bylo možné provozovat povolání či živnosti, k nimž měla žena následně volný přístup, a mnohdy i společensky uznávaný předpoklad – ve shodě se společenskými dobovými konvencemi. Nelze opomenout ani neformální vzdělávání. Doba přinesla ženám možnost účastnit se podle vlastního zájmu populárních osvětových akcí, přednášek či kurzů pořádaných často nově vznikajícími ženskými spolky. Lze se oprávněně domnívat, že tyto akce stály na začátku cesty k organizovanějším a dokonalejším formám vzdělávání žen a dívek. Snahy o zpřístupnění odborných škol ženám je možné zaznamenat již na počátku století, ale výraznější změny přišly až se změnami politickými, které s sebou nesly zásadní legislativní podporu systému vzdělávání.

Téma dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století mě zajímá a zároveň je mi velmi blízké z několika důvodů. Sama jsem získala v odbornosti výuční list i maturitní vysvědčení. Jsem vyučená švadlena pro oděvní konfekci a prádlo. Tento obor byl po mnoho let velmi žádaný, perspektivní a dívkami vyhledávaný pro jeho praktické využití v běžném životě. Ušít si originální oděv, opravit či přešít nepadnoucí oblečení vlastními silami, to byla ještě před dvěma desetiletími dovednost k nezaplacení. Sama jsem měla možnost působit několik let v textilní firmě na různých pozicích a práce mne opravdu naplňovala. Vědomosti i dovednosti získané studiem jsem efektivně využívala při výkonu své práce. Současnost však s sebou přinesla změny, které zrovna tento typicky ženský obor prakticky zlikvidovaly. Školy doposud zaměřené na vzdělávání v tomto oboru již tento obor ve své nabídce nemají. Například SOU v Bystřici pod Hostýnem nebo v Holešově byly po několika letech nuceny studium těchto oborů zrušit. Posléze v Bystřici pod Hostýnem zaniklo i samotné učiliště.

Situace v odborném školství je složitá asi v každé době, rychle se měnící potřeby trhu vyžadují flexibilitu i v poskytování vzdělání. Najít uplatnění je pro dívky v současné době asi stejně těžké jako v minulosti, v souvislosti s nabídkou a poptávkou pracovního trhu. Schopnost přizpůsobit se je jednou ze sociálních dovedností, která je člověku přirozená. Svět, který se stále mění, přináší nové a nové výzvy – a my musíme obstát co nejlépe. Narozdíl od 19. století má současná žena naštěstí možnost uplatnit se i mimo tradiční a „typicky“ ženské profese.

Přístup ke kvalitnímu vzdělání umožňuje podle mého názoru následnou dobrou adaptaci na změny týkající se osobní i pracovní sféry. Vzdělané a veřejně angažované ženy působí dnes mimo mnohé jiné také v podobných oborech jako jejich předchůdkyně v dobách úsvitu ženské emancipace. Zajišťují například vzdělání pro znevýhodněné skupiny obyvatel různého věku nebo se věnují osvětové činnosti, pokud jde o prevenci civilizačních nemocí či patologických jevů. Tady lze pozorovat jisté paralely s minulostí. Historie nám může v mnohém napovědět, můžeme se z ní poučit, odsunout překonané, vyvarovat se chyb našich předků, ale navázat na vše prospěšné a inspirující, co nám zanechali.

Dané téma jsem zvolila také vzhledem ke svému osobnímu zájmu o období proměnlivého 19. století ve spojení s rozvojem ženských vzdělávacích institucí. Tématem dívčího vzdělávání jsem se zabývala již ve své bakalářské práci, kterou jsem věnovala historickým proměnám a specifikům v dívčím vzdělávání, úzce souvisejícím se změnami společenské tolerance ženských profesí. Zajímavá práce mne inspirovala k hledání dalších nových souvislostí a zároveň možností pohledu na danou problematiku, která ještě není zcela a podrobně zpracována do zjednodušeného studijního textu. Ten by mohl sloužit nejen studentům škol s pedagogickým zaměřením, ale i širší laické veřejnosti k rozšíření znalostí o dané problematice.

Kvalitní vzdělání je podle mého názoru jedním z nejdůležitějších předpokladů k plnohodnotnému životu, pomáhá člověku orientovat se, reagovat na životní výzvy a měnící se podmínky, ale také uplatňovat získané schopnosti, realizovat vlastní myšlenky a uvědomovat si vlastní hodnotu a jedinečnost. Vzdělání se stalo, jak historie dokládá, prostředkem zásadní změny v postavení žen, což poroměnilo v průběhu 19. století celou společnost. Vzdělávací systém nebo soukromé vzdělávací instituce i v minulosti reagovaly na potřebu získat dobré vzdělání, což dokazuje, že tato skutečnost bude aktuální v každé době.

Cíl práce

Cílem práce je objasnit a rekonstruovat proces formování dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století a to v odraze dobového tisku. Na základě této rekonstrukce bude zachycen vývoj odborného vzdělávání, kde můžeme zařadit osvětovou, či zájmovou činnost, která byla v této době velmi rozšířena a zároveň velmi módní i populární. Při výběru dobového tisku a literatury je jako kritérium stanovena prezentace veškerých obecných a praktických informací, potřebných při volbě povolání nebo rozšíření kvalifikace, což bylo zároveň i kritériem pro zadání rešerže. Je možné předpokládat, že tyto informace by měly být prezentovány v běžném denním dobovém tisku i v odborné literatuře a slovnících, kde je možné předpokládat, že informace byly dostupné co nejširším vrstvám a různého sociálního postavení.

K naplnění cíle práce, je nutné postupovat v několika na sebe navazujících krocích, kdy na prvním místě bude nutné objasnit důležité pojmy, kterými jsou dívčí odborné vzdělávání, jeho formy – formální a neformální, dále účel a cíl dívčího vzdělávání. Problematice dívčího vzdělávání se budeme věnovat v časovém období dlouhého 19. století (jak bývá toto období velmi často označováno) v rámci českých zemí Habsburské monarchie¹. Výběr dobové literatury a tisku se tedy omezuje na vybrané tituly vydávané a dostupné v českém jazyce. Rovněž je pro samotnou práci důležité zmínit roli tisku a literatury, která měla dominantní postavení v přenosu informací k širokým vrstvám obyvatelstva různého sociálního postavení. Zásadní vliv na rozvoj vzdělávání je patrný s nástupem a samotným rozvojem průmyslu, což je možné spojovat se samotnou prezentací aktuálních potřeb i možností ve vzdělávání žen a dívek. Dílčí cíle budou naplněny v jednotlivých částech samotné práce, kdy bude nutné nejprve poskytnout úvod k problematice samotného vývoje odborného vzdělávání. Dále zde bude pozornost zaměřena již konkrétně k samotné rekonstrukci odborného vzdělávání, které je úzce spojeno s činností ženských spolků na našem území. Jednotlivé spolky budou tedy kategorizovány na spolky vedoucí k profesnímu vzdělání, které bylo propojeno s nabídkou dalších, i volnočasových aktivit jejichž výuka byla realizována v nabídkách vzdělávacích aktivit jednotlivých spolkových škol v rámci dalších vyučovacích předmětů, které mohly být dobrovolně, zdarma nebo za poplatek zvoleny k hlavnímu studovanému oboru. Dalším dílčím cílem bude analýza dobového tisku, ve kterém budou vyhledávány informace týkající se spojení dívčího odborného vzdělávání a jeho

---

¹*Království a země v Říšské radě zastoupené a Země svatě Štěpánské koruny uherské.*

formování. Výběr tiskovin bude směřován k prezentaci obecných informací motivujících získání odborných znalostí a dovedností. V návaznosti na možnosti ve vzdělávání a následné uplatnění budou v práci uvedené i praktické informace týkající se volby povolání, spočívajících v doporučení obecné povahy, popřípadě praktické rady. Výběr periodik bude tvořit reprezentativní vzorek vydávaných novin i časopisů, kde bude možné poukázat na fakt dostupnosti informací pro zájemce o určité odbornosti v běžném, denním politickém tisku nebo i v tisku vydávaném, bez politického zaměření, proto budou jednotlivé vydávané dobové tiskoviny i stručně charakterizovány. Jednotlivé podkapitoly budou konkrétně směřovány na rekonstrukci samotného vývoje dívčího odborného vzdělávání, pro které je zpočátku charakteristickým znakem možnost pracovního uplatnění, bez jasně vymezených požadavků na úroveň získaných znalostí a dovedností, které jsou podstatné pro profesionalizaci typicky ženských profesí. Jako nejtypičtější ženské odbornosti zde budou uvedeny profese spojené s šitím prádla a oděvů a babičtví.

Struktura diplomové práce je koncipována do dvou kapitol. V první kapitola je zaměřena na obecný úvod do problematiky. V jednotlivých podkapitolách bude již pozornost zaměřena na samotný vývoj dívčího vzdělávání, s uvedením souvislostí, které měly zásadní vliv na formování odborných dívčích škol. Druhá podkapitola bude věnována konkrétně odborným školám, které byly zřizovány díky podpoře státu, která je patrná v legislativních opatřeních týkajících se jednotlivých typů škol. V třetí podkapitole bude provedena rekonstrukce vývoje jednotlivých škol ženských spolků, které poskytovaly širší nabídku jednotlivých odborných profesí. Druhá kapitola již bude konkrétně věnována odbornému vzdělávání žen a dívek na stránkách dobového tisku. První tři podkapitoly budou poukazovat na vývoj tisku, který jako nezastupitelný mediální prostředek prezentoval obecné i praktické informace týkající se možností získat určitou odbornost. Skrze formování názorů a spojení s praktickými informacemi týkajících se získání určité odbornosti bude možné v následující podkapitole poukázat na volbu povolání, kterou mohly ovlivnit informace získané četbu dobového tisku. Prezentace volby povolání bude rekonstruována skrze dvě určité, typicky ženské profese, kterými bylo šití prádla a babičtví.

Shrnutí zdrojů

Dostupná literatura k danému tématu poskytuje zajímavý pohled na problematiku vzdělávání žen – dívek z několika hledisek. Časové období dlouhého 19. století je prezentováno v tisku a literatuře různými způsoby, proto je možné ji rozdělit, či kategorizovat do několika skupin, vzhledem obsahu, který se ke zkoumané problematice vztahuje.

Mezi výchozí zdroje, dle vlastního pohledu byla zvolena literatura poskytující obecné informace, sloužící pro vymezení výzkumné problematiky. Tato literatura je dobová a jako příklady je možné uvést tyto : *Stručný slovník pedagogický*², *Ottova encyklopedie obecných vědomostí*³, *Slovník naučný*⁴, *350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek*⁵, *Rukověť školství obecného*⁶. Jako zajímavý zdroj o studiu odborného ženského povolání *babictví* je publikace *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*.⁷

Zcela specifickou skupinou pramenů jsou periodika vydávaná na našem území. Dobový tisk dokonale přináší zajímavý pohled na 19. století. Zejména však periodika vydávaná pro ženy a dívky poskytují téměř ucelený obraz směřující na vývoj k přístupu informací vztahující se ke vzdělání širším směrem, vzhledem k faktu, že tisk pro ženy byl směřován apolitickým směrem, což dávalo prostor záležitostem souvisejících se vzděláváním a přístupem k němu. Zajímavostí je například pozornost věnovaná vydávání odborné literatury, kdy byla veřejnost o tomto faktu informována prostřednictvím článků umístěných i na titulní straně.

Problematika dívčího vzdělávání je v současné době zpracována v mnoha zajímavých publikacích. Jako nejaktuálnější bych zmínila vydání knihy Jany Stráníkové pojednávající o výchově dívek a procesech socializace, *výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: genderové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období*

² KLIKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický*, díl VI. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1909. s. 2070

³ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl.

⁴ RIEGER, František Ladislav a J. MALÝ. *Slovník naučný: V práci a vědění je naše spasení*. 1. vydání. Praha: L. L. KOBER, 1867. díl 6.

⁵ KAFKA, Josef. *350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek*. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916, 252 s.

⁶ TAUBENEK, Karel a Karel VOROVKA. *Rukověť školství obecného*. V Praze: L. Kober, 1892, 223 s.

⁷ BARTOCHA, Josef. *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*. Olomouc: Nákladem R. Bartocha knihkupce v Olomouci, 1905.

1774-1868. Zajímavé srovnání problematiky je zároveň možné v publikacích autorek Marie Bahenské a Jany Malínské, jejichž publikace předkládají vývoj dívčího vzdělávání jako součást emancipačního procesu velmi srozumitelně, věcně a stručně. Dále dílo Mileny Lenderové poskytne ucelený obraz běžného života žen i dívek 19. století. Mezi současné informační zdroje o dané problematice je možné zařadit i akademické práce, vzhledem k aktuálnosti informací získaných výzkumem, který práce předkládají, což je možné sledovat u autorky Evy Dvořákové Kaněčkové.

1 Dívčí odborné vzdělávání v 19. století

První část práce bude rekonstruovat proces formování dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století. Odborné vzdělávání je úzce propojeno s ženskými spolky, které zaměřovaly svou činnost hlavně na profesní uplatnění. Tyto aktivity bylo možné sledovat již v 60. letech 19. století v návaznosti na politické změny celé společnosti.⁸ Dívčí vzdělávání je zde rekonstruováno v rámci českých zemí *Království a země v Říšské radě zastoupené a Země svaté Štěpánské koruny uherské*.⁹ Období je charakteristické bouřlivými změnami celé společnosti, například změny občanského zákoníku, nebo zrovnoprávnění českého jazyka pro běžný styk s úřady – Stremayrova jazyková nařízení (1880). Rovněž výrazný vliv průmyslu je patrný při otevírání pokračovacích škol i na malých městech, kde pod vlivem rozvíjející tovární výroby vyvstává potřeba kvalifikované pracovní síly, na kterou je potřeba efektivně reagovat poskytováním služby – vzděláváním širokých vrstev obyvatelstva. Dělo se tak mnohdy i na samotnou žádost živnostníků a řemeslníků, kteří tyto žádosti podávali příslušným orgánům¹⁰

Důležitost získaného vzdělání je charakterizována pohledem autora přelomu 19. a 20. století. Pro zmiňovanou dobu je charakteristický zřetel k všestrannému rozvoji lidské osobnosti, kterou vzdělání kultivuje.

Pojem vzdělání charakterizuje autor Josefa Kliky tímto způsobem: „*Vzdělání jest taková míra povšechného vývoje duševního, která dostačuje k tomu, aby člověk správně pojímal souvěkou kulturu a dle toho v jednání svém se řídil. Jest to jistý druh zpodobnění dokonalého jednotlivce se společností sblížení se ducha individuálního s duchem rodovým. Hlavní známkou vzdělání jest souhlas, harmonie, které jsou též příčinou krasocitné libosti, již každý vzdělaný člověk působí v nás. Snad úžasem nás naplňuje hloubka myšlenek učence a originálnost konstrukce technika, snad obdivujeme bezpříkladnou obětavost lidumila a mecenáše, snad uchvácení jsme velkolepou koncepcí a zdařilým provedením díla umělce, ale ve všech těchto podobných případech jest to jen jednostranný projev výtečnosti lidské*

---

⁸Jedná se tedy o časové období, které úzce souvisí zároveň se změnami ve společnosti díky politickým změnám po prohrané válce proti Prusku (1866) a zároveň v době, kdy se předpokládalo další možné, velké povstání v monarchii, které provázely obavy spojené s revolučním rokem 1848.

⁹Oficiální název Rakousko-Uherské monarchie, který vznikl v únoru 1867 na základě rakousko-uherského vyrovnání. Existence tohoto státního útvaru je ohraničena vznikem 8. června 1867 a definitivním zánikem 31. října 1918, v souvislosti se zrodem nových zákonů, nově vzniklé Československé republiky.

¹⁰DOLÁKOVÁ, Marie a Ladislav HOSÁK. *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. 1. vydání. Brno: Blok, 1980. s. 73-74.

*osoby, který plodí zálibu, kdežto při vzdělání jest předmět citoplodný, celá a vlastní osobnost člověka. Vzdělaný člověk se nám líbí(...)*¹¹

Z uvedené citace tedy vyplývá, že vzdělání a s ním související vzdělávání chápeme jako proces, který je uskutečňován celoživotně a má za úkol formování jedince. Ve vztahu k dívčímu – ženskému vzdělávání je důležité zmínit, že vzdělání bylo poskytované mnohdy jako zájmové, dobrovolné vedené z čistého zájmu a z dnešního pohledu by bylo označeno za neformální.¹² V souvislosti s časovým obdobím zde můžeme zařadit vzdělávací aktivity týkající se zájmové činnosti spojené s přípravou na vedení domácnosti a různé osvětové aktivity, které v této době poskytovaly ženské spolky formou přednášek či „salonů“. Výsledkem této aktivity bylo získání určitých informací, týkající se určité problematiky.¹³

V tomto období, zejména v 80. letech je již možné sledovat porozumění pro hospodářskou samostatnost ženy, projevující se zejména v postupném zakládání škol, včetně škol, zřizovaných ženskými spolky, které zajišťovaly díky vzdělání¹⁴ již oprávnění provozovat formálně určitou profesi. Rovněž zřizování městských pokračovacích škol se zaměřením například na dokonalé vycvičení v šití prádla a šatů, nebo získání obchodního vzdělání ve spojení se základním literárním vzděláním. Také nabídky večerních kurzů již byly běžnou a poměrně vyhledávanou vzdělávací aktivitou.¹⁵

Výuka ručních prací, či vedení domácnosti pro dívky byla vedena na profesionální úrovni díky důležitému mezníku pro rozvoj vzdělávání, kterým byl *Říšský školský zákon*, známější pod názvem Hasnerův zákon, vydaný 14. května 1869. Tento zákon byl poměrně rozsáhlý a propracovaný, obsahoval 78 §. Svým obsahem poskytoval možnost pro zásadní změny pro širší oblasti školství. Například rozšíření trivium (počty, psaní, čtení a náboženství) a změna délky povinné docházky na 8 let, nebo rozšířené obsahy vzdělávání.¹⁶ Byly zde

---

¹¹ KLIKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický, díl VI*. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1909. s. 2070

¹² Mládež v akci: Neformální vzdělávání. [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.mladezvakci.cz/informace-o-programu/neformalni-vzdelavani/>

¹³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. ISBN 80-727-7241-4. s. 10

¹⁴ Co vlastně znamená „vzdělání“ aneb stejně mu nikdo neunikne. [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=235&lst=115>

¹⁵ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl. s. 810

¹⁶ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1968, 131 s. s. 9 – 18. Rozšíření zahrnovalo tyto předměty: výuka jazyků, psaní, přírodověda, dějepis, zeměpis, geometrie, zpěv, tělocvik, náboženství. Jazyk byl určen příslušným Zemským školním úřadem.

stanoveny podmínky pro zřizování škol (veřejné, obecné i měšťanské školy), délka školní docházky). Zákony se vztahovaly na soukromé školství, učitelské ústavy a ústavy pro vychovávané. Zmíněna zde byla práva veřejnosti a vysvědčení, doklad o ukončení vzdělávání.¹⁷ Pro odborné vzdělávání zde bylo důležitým faktorem vzdělávání učitelek, podmínky a stupně škol na kterých mohly vyučovat již plně kvalifikované učitelky. Jednalo se o dívčí školy a nižší smíšené školy.¹⁸ Tento fakt byl jistým značně motivačním a inspirujícím faktorem profesionalizace žen. Vzdělávání učitelů bylo příslušným zákonem schváleno na dobu 4 let v učitelských ústavech, které pochopitelně vzdělávaly ženy a muže odděleně. Jistým omezujícím faktorem byla možnost výuky pouze na dívčích školách a celibát učitelek¹⁹. Muži učitelé mohli na dívčích školách vyučovat, pouze s výjimkou výuky ručních prací, které zajišťovaly odborné učitelky.²⁰ Vzdělávání *učitelkyň* mělo být realizováno zdarma ve zvláštních kurzech vyučovacích, nebo *vzdělavatelkách učitelkyň*. Požadavky pro přijetí byly omezeny na věk 15 let, dobrý zdravotní stav, dobré mravy a odpovídající přípravné vzdělání v rozsahu nižší školy reální, nebo nižšího gymnázia, které bylo nutné dokázat přijímací zkouškou.²¹ Rozsah vyučovaných předmětů byl také pevně stanoven a obsahovala tyto předměty a nauky:²² náboženství, vychovatelství, nauky vyučovací a historie těchto nauk, mluvnici, písemnosti, znalosti literatury, geografii, historii, aritmetiku, přírodovědnost *popisujícím přírodovědám a přírodopytu*, psaní, kreslení, zpěv, cizí jazyky, tělocvik. Odborné předměty zde byly omezeny výhradně k výuce praktického ženského vyučování: nauka o domácím hospodářství, ženské ruční práce, organizace dětských opatroven, zahrádek.²³ Další vzdělávání učitelů mělo být zajištěno skrze učitelské knihovny, časopisy, kurzy, které bylo možné absolvovat v době podzimních prázdnin, dále bylo možné navštěvovat také konference.²⁴ Rovněž hmotné zabezpečení bylo zajištěno státem – plat i penze.²⁵

---

¹⁷KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1968, 131 s. s. 12 – 13.

¹⁸BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 46.

¹⁹Celibát učitelek byl zrušen až v roce 1919.

²⁰Říšský školský zákon ze dne 14 května 1869, §15.

²¹Říšský školský zákon ze dne 14 května 1869, §32.

²²Říšský školský zákon ze dne 14 května 1869, §30.

²³Dnešní mateřské školy.

²⁴Říšský školský zákon ze dne 14 května 1869, §45, § 46, §47.

²⁵KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1968, 131 s. s. 18 – 22. Možno srovnat zde: Říšský školský zákon ze dne 14 května 1869. § 43-§ 47.

Omezení vlivu církve mělo kladný vliv na vývoj vzdělávacího procesu směrem k racionalizaci vzdělávacího procesu. Změna kontroly nad školami se rozdělila mezi kompetentnější zástupce, kterými byli členové místní školní rady se zastoupením obce. Dále zde byla kontrola nadřízeným orgánem zemskou školní radou. Tímto se výrazně posílil vliv Zemského školního úřadu, což dokazují vyhlášky a nařízení doplňující původní zákon. Jako příklad je možné uvést *Narízení ministerstva z 10. dubna 1885*, které se vztahuje k legislativnímu posílení odborného vzdělávání a zmocňuje Zemské úřady k schvalování statutu *speciálních učebných kursův a pokračovacích kursů pro dívky*.²⁶

Odborné dívčí a ženské vzdělávání bylo tedy dle uvedených vyhlášek výraznějším způsobem řešeno státem až v 80. letech 19. století, kdy byly zřizovány pokračovací kurzy pro dívky při obecných a měšťanských školách.²⁷ Do této doby bylo umožněno praktické vyučování, v rámci výuky garantované státem, v hodinách industriálního vyučování. Absolvováním tohoto typu výuky, však nevedlo k žádné určité profesi, ale k využití především v domácím prostředí, z čehož vyplývá jediný cíl, kterým bylo vedení domácnosti a další praktické činnosti.²⁸ Odborné vzdělávání pro dívky z nižších sociálních vrstev stát „ponechal“ výhradně soukromým aktivitám, které poskytovaly ženské spolky reagující na prohlubující se sociální krizi. To je patrné už ze soupisu žákyň oborné školy při spolku sv. Ludmily z července 1866. Prvních 43 žákyň pocházelo z chudinských čtvrtí a nebylo o nich nic bližšího zaznamenáno.²⁹

1.1 Vývoj dívčího odborného vzdělávání

Cesta odborně vzdělaných žen či dívek ke společenskému uznání byla nesnadná. Problém úzce souvisel s tolerancí tehdejší společnosti. Pro ženu platila nepsaná pravidla, očekávalo se od ní, že bude hlavně pomocnicí a hospodyní v domě svého manžela. To platilo pro manželky zemědělců-hospodářů, řemeslníků, živnostníků, podnikatelů, ale i učitelů, jimž manželky pomáhaly s činností mimo výuku. Ženy si mohly běžně přivydělat jen

---

²⁶TAUBENEK, Karel a Karel VOROVKA. *Rukověť školství obecného*. V Praze: L. Kober, 1892, 223 s. s. 48.

²⁷DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ, Eva. *Gendrové aspekty v dějinách pedagogiky: Žena jako objekt výchovy a její diskurzivní rekonstrukce*. Olomouc, 2013. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

²⁸Industriální výuka byla poskytována na všech typech elementárních škol. Výuka pro dívky byla prakticky zaměřena na obstarávání surovin-kuchařské a zahradnické práce, šití, tkaní, údržba oděvů. U chlapců byla výuka zaměřena na práci v hospodářství a přípravu na práci řemeslníka. STRÁNÍKOVÁ, Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: genderové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774-1868*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, 291 s. Monographica,

²⁹BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 63.

poskytováním služeb nebo ubytování v domě. Svobodné ženy a nemajetné vdovy se mohly.³⁰ Tato pravidla byla vzhledem ke společenským změnám neudržitelná, a tak se ženy začaly uplatňovat i mimo rodinu a dům. Nejvýhodnější a zároveň nejpraktičtější pro ně byla volba odborného zaměstnání, které se shodovalo s dobovými požadavky na uplatnění žen, například povolání spojené s ručními pracemi nebo přípravou jídla. Mezi typicky ženská odborná povolání je také možné zařadit *babictví*.³¹ Tuto profesi je možné rovněž označit za shodující se s dobovými požadavky na vhodné uplatnění žen. Je však také možné zmínit, že důležitý faktor pro volbu, či určitou nutnost „volby“ povolání, zde bylo sociální postavení žen, tedy nezbytnost pracovat pro vlastní obživu. Etické hledisko, či omezení volby povolání bylo v této době částečně ovlivněno i náboženským vyznáním, což je patrné i v tomto pojetí vysvětlení volby povolání:(...) „*ve smyslu theologickém záleží povolání člověka v tom, aby se stal vždy dokonalejším, bohu podobnějším a po smrti věčně blaženým*“.(...)³²

Otázka získání určitého vzdělání byla pro dívky aktuální již v první polovině 19. století. Snahy o poskytování kvalitního uceleného vzdělání reprezentuje příklad školy v Budči otevřené 24. července 1842. Instituce byla zřízena díky aktivitám Karla Slavoje Amerlinga a Bohuslavy Rajske, kterým nebyla lhostejná dosavadní úroveň dívčího školství. Škola měla podle jejich názoru poskytovat všeobecný rozhled, učit bez mechanického memorování a rozvíjet samostatné myšlení. I když si samotný Amerling byl vědom toho, že kvalitnější vzdělávání dívek nezruší společenské a právní rozdíly mezi muži a ženami, jeho odkaz byl pro další vývoj ženského vzdělávání zcela zásadní. Škola sice neposkytovala odborné vzdělání, ale měla zásadní vliv na studentky. Dvě generace žen s všeobecným rozhledem a demokratickými názory, které škola vychovala, působily od 60. let 19. století v ženském hnutí a ovlivnily další ženy a dívky.³³

Hlavním cílem Amerlingových snah bylo zřízení národního – nacionálního, velkolepého ústavu, kde by bylo poskytováno vzdělání vychovatelek, matek, manželek a hospodyň. Vzdělávání měli být tedy nejen učitelé, vychovatelky, průmyslníci, ale rovněž příslušníci/ce širokých vrstev obyvatelstva. Vybavenost pro potřeby výuky byla důkladně

---

³⁰ *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Editor Kateřina Čadková, Milena Lenderová, Jana Stráníková. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, 601 s. , s. 211

³¹ DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ, Eva. *Gendrové aspekty v dějinách pedagogiky: Žena jako objekt výchovy a její diskurzivní rekonstrukce*. Olomouc, 2013. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. s.147

³² RIEGER, František Ladislav a J. MALÝ. *Slovník naučný: V práci a věděni je naše spasení*. 1. vydání. Praha: L. L. KOBER, 1867. díl 6. s. 750

³³ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 173 p. Gender sondy, 3. s. 20-21.

promyšlená, což dokazuje i možnost práce v přilehlých dílnách, laboratoři, v prostorách kabinetů a vydávání tištěných materiálů ve vlastní knihtiskárně. Při výstavbě bylo pamatováno na dostatečné velikosti „síní vyučovacích“, ale i na vlastní botanickou zahradu a hvězdárnu.³⁴

Myšlenka byla na tehdejší dobu „smělá“, ale k jejímu uskutečnění v celkovém rozsahu nebylo možné ještě dostat, vzhledem k politické situaci v zemi, kdy snahy obrozenců byly považovány za krajně nebezpečné, výuka v jiném, než německém jazyce netolerována a konzervativní názory ještě značně převyšující ty pokrokové.³⁵ Škola samotná provozovala svou činnost do roku 1870, především díky Amerlingově manželce Františce, která dokonce Budeč dívčí přejmenovala na vlasteneckou Svatavu.³⁶

Kladem a zároveň specifikem bylo, že při vzniku byl nápomocen i muž, který byl následován mnoha dalšími, kteří své ženy ctili a považovali za rovnocenné partnery. Nevýhodou byla ještě tzv. nepřipravenost celé společnosti spočívajících v navzájem se prolínajících faktorech politických i společenských. Tento fakt nesouhlasu a odporu ke vzdělávání žen a dívek je patrný i v „pouhé“ zájmové, osvětové činnosti, kterou velice podporoval například i Vojtěch Náprstek.³⁷ I když účast na přednáškách byla hojná, samotný iniciátor však za svou činnost nebyl tehdejší společností vůbec kladně hodnocen, což dokazuje i následující citace, která vyjadřuje výrazný nesouhlas se vzdělávacími aktivitami pro ženy: „*Náprstek je přepiatec a jeho přednášky jsou ničemná věc-každá pořádná ženská má v neděli po kostele stát u trouby, aby se nepřipekla pečeně, o Franklinovi vědět nemusí.*“³⁸ Zde je tedy patrné, že vzdělávání žen by mělo být omezeno výhradně na praktickou stránku, vedoucí k péči o domácnost a nic víc...

---

³⁴OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1891. 4. díl. s. 840.

³⁵MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 173 p. Gender sondy, 3. s. 22.

³⁶LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 p. s.92-93.

³⁷OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 809-810. Vojtěch Náprstek přednášel například o strojích: (...), „jimiž možno ženu osvoboditi od nízkých zaneprázdnění...naučiti je spořiti časem, prací a kapitálem-a co ušetřeno věnovati sebevzdělání a obecnému dobru“ (...). Účast na přednáškách byla hojná, v záznamech je uvedeno 1500 návštěvníků a z toho 2/3 tvořily ženy.

³⁸SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2011, 301 s., [8] s. barev. obr. příl. s. 142.

Výraznějšího rozvoje zaznamenává vývoj odborného školství však až v druhé polovině 19. století, kdy můžeme pozorovat několik důvodů vedoucích k rozvoji odborného vzdělávání.

Jako příklady je možné uvést několik aspektů vedoucích k rozvoji odborného vzdělávání:

- Vyšší počty žen a dívek bez efektivního uplatnění v domácnostech.
- Výrazný rozvoj průmyslu, který požadoval odborné kvalifikace k výkonu pracovních činností na pracovních strojích apod.
- Rozvoj živností, které mohly provozovat ženy. Například Babictví, Krajkářství, Perlet'ové a bůstkové práce.³⁹
- Nový životní styl spojen s modernizací výroby, vznikem velkovýroby s výrazným omezením potřeby domácí výroby.
- Vliv osvěty na vzdělávání. Posílení role vzdělávání vzhledem k využitelnosti pro běžný život.
- Sociální podmínky rodin 19. století ve spojitosti s negativními dopady vlivu alkoholismu, nedostatečné informovanosti o nemocech dětských a ženských.⁴⁰
- Rozvoj ženské spolkové činnosti, vznik spolků s aktivitami vedoucími k získání vzdělání.

Souhrn těchto faktorů se promítá i v samotném zřizování odborných škol, kdy průmyslové pokračovací školy poskytovaly vzdělání vzhledem k místním potřebám a živnostem vyskytujících se v určitém regionu.

Tyto potřeby byly promítnuty i do vzdělávacích cílů a dobové rozdělení těchto škol bylo následující:

- Obyčejné školy pokračovací.
- Zvláštní, neboli odborné školy pokračovací.

---

³⁹KAFKA, Josef. *350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže divčích, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek*. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916. s. 107-108.

⁴⁰PYŠVEJCOVA, C. *Výchování chudých dívek pro domácnost*. In : Časopis učitelek, 1890, roč. 6, č. 3, s. 17 –18

Právo na vzdělávání měli žáci i žačky po ukončení obecné školy a požadavkem byla základní znalost čtení, psaní a počtů – trivium, které bylo nutné prokázat v přijímacím řízení. Myšleno bylo i na další vzdělávání, které bylo organizováno přípravnými kurzy.⁴¹ Dobová pedagogická literatura objasňuje a zároveň tím i definuje důležitost odborného vzdělávání mládeže tímto způsobem: „*Pro mládež škole odrostlou zřizují se školy pokračovací chlapců i dívků, a to se zřetelem k potřebám místním. Školy odborné jsou pro mládež škole odrostlou, nebo ještě škole povinnou a směřují ku vzdělání pro určité povolání. Při jedné i druhé bylo by na stránku vychovávací bedlivý míti zřetel, neboť ve věku po 14. roku potřebuje mládež moudrého vedení více, nežli kdy jindy. Důležité jsou spolky, jež mají za účel mravné vedení mládeže po 14. roce věku jejího.*“⁴²

Hlavní cíle odborného vzdělávání jsou úzce spojeny se zmíněnými dobovými požadavky směřujícími k využití: „(...) *k teoretickému a praktickému, pro jistá povolání.*“⁴³ Bylo vždy výhradně spojeno s přípravou na *povolání pro život*, s možným přihlédnutím k požadavkům průmyslu a hospodářství⁴⁴ Cíle je možné charakterizovat těmito znaky:

- Otevřenost pro širší vrstvy obyvatelstva s přihlédnutím k sociálnímu postavení.
- Vlastenectví a filantropismus.
- Společenská výchova s důrazem na sociální spravedlnost a právo na důstojný život.
- Seberealizace v rámci omezených možností.
- Právo pracovat jako plnohodnotně kvalifikovaná síla.
- Škola má být přizpůsobena potřebám, zájmům lidu s přihlédnutím místním zájmům⁴⁵.

Odborné vzdělávání dívek a žen mělo i své limity, které byly spojeny s možností provozovat *ženské povolání*. Například *Obchodní zákon* vydaný v roce 1863 umožňoval ženám provozovat obchod, pokud však byla žena vdaná, nebo i rozvedená, bylo nutné, aby k této činnosti měla svolení svého manžela. Obdobná situace byla i v rámci provozování

---

⁴¹TAUBENEK, Karel a Karel VOROVKA. *Rukověť školství obecného*. V Praze: L. Kober, 1892, 223 s. s. 48.

⁴²ŠAUER Z AUGENBURKU, Josef. *Paedagogika*. 1. vyd. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1897. Dědictví sv. Prokopa, s. 493, s. 288

⁴³TAUBENEK, Karel a Karel VOROVKA. *Rukověť školství obecného*. V Praze: L. Kober, 1892. s. 52

⁴⁴KLIKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický*, díl 4. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1909. s. 1103

⁴⁵KLIKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický*, díl VI. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1909. s. 1851

živností. *Živnostenský zákon* vydaný v roce 1859 umožňoval sice ženám provozování živností rovnocenně tak, jako mužům. Byla zde pouze povinná ohlašovací povinnost, která opravňovala vydání koncese, povolení k živnosti. Od roku 1882 zde byla však koncese podmíněna získáním výučního listu, což bylo značně limitujícím faktorem, vzhledem k faktu, že získání tohoto úředního dokladu v řemeslné dílně bylo nemožné, vzhledem ke společenským předsudkům. Živnosti vykonávané ženami byly možné typických profesích slučujícími se „běžným“ uplatněním žen: litografie, řezbářství, ryctví, výroba klobouků, košíkářství, cukrářství, výroba krajk, šití oděvů, vázání květin, malba na porcelán.⁴⁶

Otázka srovnatelného a plnohodnotného, rovnocenného vzdělání s chlapci nebyla však téměř po celé 19. století dořešena. Stále byla brána v úvahu jako prvořadá základní úloha ženy. Dokládá to i výnos ministra školství (Dr. Gautsch Pavel, výnos vydaný v březnu 1897), kde je otázka ženského středního školství vykládána tímto způsobem: (...) *“otázka vyšší dívčí výchovy jest neodbytná; ministr sám uznává potřebu, aby bylo ženám dáno rovnocenné vzdělání s muži a aby byla jim poskytnuta větší možnost výdělků, ale nesmí se tak státi v plné míře, ježto prý tomu brání přirozená povaha ženy a její vlastní poslání. Jestliže však jednotlivé dívky si samy opatří vzdělání rovnocenné s muži, nebude jim brániti, aby vykonaly zkoušku dospělosti a nabyly výhod odtud plynoucích“* (...)“⁴⁷

1.2 Odborné školy v 19. století

V tomto století došlo k průlomům ve vnímání ženy. Žena se stává člověkem, který může společnosti nabídnout více než jen mateřství a starost o domácnost. Vzdělaná žena se zapojuje do veřejného života a získává společenský status.

Ženy se začaly zpočátku prosazovat v typicky ženských profesích. Rozšířila se nabídka ženských vzdělávacích institucí, které pracovaly dle individuálních požadavků a zaměřovaly výuku na určité pracovní oblasti. Rovněž je nutné zmínit legislativní podporu jednotlivých vzdělávacích aktivit, která je patrná v druhé polovině 19. století, vyjma *umění babického*, jehož právní úpravy jsou zaznamenány již na počátku 19. století. To dokazuje jistý zájem o vytvoření jednotného systému v této odbornosti a lze to považovat za náznak uznání důležitosti tohoto „typicky ženského“ povolání. Dostupnost odborného vzdělání poskytovaná školami pro dívky byla omezena na tyto jednotlivé typy. Za první odborné školy pro dívky je

⁴⁶MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010, 640 s. Student (Leges) s.179-201*

⁴⁷NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. V Praze: Česká grafická Unie, 1930, 307 s. s. 34-35.

možné označit **školy pro výuku umění babického**, kde byla realizována výuka profese *porodních bab – babictví*.⁴⁸ Tu mohly ženy vykonávat po úspěšném absolvování porodnického kurzu v tzv. *babských školách*, které byly zřizovány při univerzitách v Praze⁴⁹ nebo Olomouci.⁵⁰ Podporu profese ze strany státu dokazují legislativní úpravy, které byly vydány již na počátku 19. století 17. února 1804, kdy byla upravena návštěva přednášek, které bylo nutné absolvovat po celý zimní semestr, s následnou odbornou praxí v nemocnici, která byla v délce, nejméně dvou měsíců. Příslušná legislativní opatření z roku 1809 se také týkaly vymezení působnosti a odborných instrukcí pro samotný výkon povolání. Dle data příslušných legislativních opatření, je tedy možné tuto profesi považovat za nejstarší, ve které bylo nutné již odborné⁵¹, odbornou výukou a praxí garantované vzdělání. Další legislativní úpravy pro výuku, či výkon povolání byly vydány až v druhé polovině 19. století, v letech 1881 (4. června)⁵² nebo 24. února 1883,⁵³ což i tuto profesi zařazuje mezi odborná povolání, která se profesně vyvíjela i na přelomu 19. a 20. století. Výuka v těchto školách byla poskytována zdarma, což je možné považovat, z dnešního pohledu za velice zajímavé a svým způsobem motivační vzhledem k možnosti se vzdělávat v této odbornosti. Učební látka byla výhradně odborně zaměřena na znalosti z oblasti anatomie a fyziologie lidského těla obecně i na specifika ženského pohlavního ústrojí, dále péče v těhotenství, průběh porodu

---

⁴⁸ „*Babictví, nauka o babení, čili pomáhání, vlastně přisluhování při porodu, znamená souhrn všech vědomostí, jichž má každá porodní bába zapotřebí, aby mohla záhy poznati každou nepravidelnost v těhotenství, při porodu a šetineděli, a ještě lékaře včas přivolati i veškerou zručnost, jakou sobě má osvojiti by dovedla těhotné rodičky, šestinedělky a novorozence, pokud jsou zdraví, a jak to zákon i věda lékařská žádá, řádně obsluhovati a ošetřovati*“. Tímto způsobem charakterizuje profesi porodních pomocnic dobový informační zdroj-encyklopedie. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1890. 3. díl. 981 s., s. 10-11.

⁴⁹ V Praze byla výuka realizována v českém i německém jazyce. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1890. 3. díl. 981 s., s. 10-11.

⁵⁰ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1890. 3. díl. 981 s., s. 10-11., také zde: BARTOCHA, Josef. *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*. Olomouc: Nákladem R. Bartocha knihkupce v Olomouci, 1905 s. 8-9.

⁵¹ BARTOCHA, Josef. *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*. Olomouc: Nákladem R. Bartocha knihkupce v Olomouci, 1905 s. 8-9.

⁵² ZOUBEK, František, Jan. *Encyklopaedie paedagogická: slovník vědomostí z vychovávání a vyučování domácího a veřejného ve školách nižších, středních a vysokých*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1886., s. 439. Možno srovnat: DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ, Eva. *Gendrové aspekty v dějinách pedagogiky: Žena jako objekt výchovy a její diskurzivní rekonstrukce*. Olomouc, 2013. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. s.147

Narizení vydané od c. k. Ministerium záležitostí vnitřních, jimžto se podává revidovaná instrukce babám porodním. Vydané 4. června 1881, § 20.

⁵³ FRANTIŠEK, JAN, Zoubek. *Encyklopaedie paedagogická: slovník vědomostí z vychovávání a vyučování domácího a veřejného ve školách nižších, středních a vysokých*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1886 . s. 439

a poporodní péče o rodičku i dítě.⁵⁴ Takto zaměřená výuka byla poskytována na *Lékařsko – ranhojičském učelišti*, při olomoucké univerzitě od roku 1806 v rodném českém jazyce, aby byla lehce srozumitelná pro *prosté ženy*, které se díky tomuto faktu mohly lehce a řádně naučit svému povolání.⁵⁵ Podmínky pro přijetí ke studiu byly značně specifické⁵⁶, s přihlédnutím k požadavkům na tělesnou konstituci, či omezení týkající se věku, nebo případného postižení rukou, které nebylo tolerováno. Výběr „žaček“ probíhal před komisí, ke které se musela uchazečka dostavit osobně k přijímacímu řízení.⁵⁷

Další odborné školy je možné označit jako specifické a jejich vznik byl reakcí na aktuální potřeby průmyslu a hospodářství.

Pokračovací školy průmyslové

Legislativní úprava týkající se celého systému těchto škol byla provedena 24. 2. 1883. Předmětem poměrně rozsáhlých legislativních úprav bylo financování, které bylo rozděleno následovně: dvě třetiny nákladů přejímala obec, živnostenská společenství, obchodní a živnostenská komora a zemské fondy. Úpravy se také vztahovaly i na úřední schvalování učebních osnov.⁵⁸ Tyto školy byly dále rozděleny dle zaměření na průmysl a živnosti.

Členění škol bylo následující:

- Obyčejné průmyslové školy pokračovací, které byly přizpůsobeny svými osnovami průmyslu v místě zřízení.

---

⁵⁴FRANTIŠEK, JAN, Zoubek. *Encyklopaedie paedagogická: slovník vědomostí z vychovávání a vyučování domácího a veřejného ve školách nižších, středních a vysokých*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1886. s. 439

⁵⁵BARTOCHA, Josef. *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*. Olomouc: Nákladem R. Bartocha knihkupce v Olomouci, 1905 s. 8-9.

⁵⁶ Ke studiu byly před komisí přijímány vdané ženy starší 21 let, svobodné ve věku 24 let. Ženy nad 50 let ke studiu nemohly být přijímány. Obecné doporučení pro přijetí: mladé vzdělané vdovy silné tělesné konstituce, nejlépe 30 let. Dále byla nutná osobní návštěva při přijímacím řízení, dobrý zdravotní stav, křestní a domovský list, vysvědčení *mravní zachovalosti*, nutno také dokázat znalost čtení a psaní.

⁵⁷FRANTIŠEK, JAN, Zoubek. *Encyklopaedie paedagogická: slovník vědomostí z vychovávání a vyučování domácího a veřejného ve školách nižších, středních a vysokých*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1886 s. 439

⁵⁸KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900 s. 1318

- Odborné školy pokračovací, určené pro živnosti, nebo skupiny živností příbuzných rovněž osnovami přizpůsobeny živnostem. Jako základ pro výuku bylo požadováno znalosti čtení, psaní a počtů na úrovni obecné školy.⁵⁹

Pokračovací školy obchodní

Tento typ škol byl zřizován jako součást, nebo zvláštní oddělení při průmyslových školách pokračovacích. Jejich vznik byl nejvíce zaznamenán v letech 1880-1890. Například na Moravě byla tato škola v Přerově. Osnovy těchto škol byly rovněž odborně zaměřeny. Do výuky byly zahrnuty tyto předměty: obchodní korespondence, krasopis, zeměpis, nauka o zboží, směnkářství, český jazyk, německý jazyk.⁶⁰

Hospodářské školy⁶¹

Tyto školy byly zřizovány při školách obecných a měšťanských: (...) „*ku potřebám obyvatelstva a kursy odborové ku potřebám poskytování vyučování v polním hospodářství*“ (...). Osnovy byly teda přizpůsobeny potřebám výuky pro práci v hospodářství a zemědělství. Nauky o polním hospodářství obsahovala například tyto předměty: pěstování rostlin, hnojení a ošetřování rostlin, rozmnožování ovocných stromů, jakost půdy a další předměty vztahující se k charakteru vyučování na hospodářské škole.⁶²

Pokračující kurzy pro dívky

Legislativně bylo vzdělávání upraveno 3. 9. 1889. Změna rozšířila ministerský výnos ze dne 10. 4. 1885 ve smyslu školní novely ze 2. 1. 1883: „*O běžích učebních pro mládež školní povinnosti odrostlou.*“⁶³ Tento typ vzdělávání byl zřizován při školách obecných nebo měšťanských. V osnovách bylo rovněž přihlíženo k místním potřebám. Vzhledem k faktu, že toto vzdělání mělo být dostupné i nemajetným vrstvám obyvatelstva, bylo vyhláškou upraveno osvobození od plateb spojených s výukou v těchto kurzech. Jelikož kurzy pro dívky

⁵⁹ KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900. s. 1318

⁶⁰ KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900 s. 1318

⁶¹ Legislativní úpravy byly provedeny v těchto letech: 14. 5. 1869 a 2. 5. 1883.

⁶² KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 2.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1893 s. 429-430

⁶³ KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900. s. 1317

měly jiné postavení, než školní vzdělání, bylo nutné mimo osnov stanovit i tzv. *statut kursu*, který obsahoval: místo zřízení, vyučovací řeč, počet oddělení k výuce, doba trvání (dle počtu týdnů), vyučovací předměty a jednotlivé časové dotace k předmětům, materiální a personální zajištění, platební náležitosti-výše školného a podmínky pro osvobození od školného.⁶⁴

1.3 Odborné školy ženských spolků

Činnost určitých ženských spolků byla zaměřena k získání určité kvalifikace a po dlouhou byla jedinou možnou cestou k získání odborné kvalifikace. Aktuální požadavky doby byly promítnuty do celkové činnosti jednotlivých spolků. Společným znakem byla možnost přístupu k určitému vzdělání-profesi i dívek z nejhudších poměrů, pro které po ukončení povinné docházky prakticky neexistovala jiná pracovní možnost-příležitost, než byla služba.⁶⁵

Společným znakem při zakládání ženských spolků zaměřených na odborné vzdělání byl zde filantropismus a výrazný cit pro morální odpovědnost. Fakt, že spolky musely být vedeny bez politického kontextu, kompenzovala potřeba vzdělávat dívky v českém jazyce. Aktuálnost tohoto, jistě velmi citlivého problému byla zmíněna i v příspěvku *Katalogu školského oddělení na Národopisné výstavě československé* tímto způsobem: „*Naše dívky chtějíce nabyti většího vzdělání, než jakého jim poskytnouti mohla obecná škola, po dlouhou dobu musili choditi do škol německých*“ (...).⁶⁶ Z uvedené citace vyplývá, že dalším výraznějším znakem při formování dívčího školství na našem území byla aktuální potřeba dostupnosti odborných škol, které poskytovaly výuku i v českém jazyce. Vlastenecký podtext, který byl neodmyslytelnou součástí ženského spolkového hnutí věnující se vzdělávání je rovněž velice významný, vzhledem k dostupnosti pro dívky českých či moravských rodin.

Ženské spolky v 19. století svou činnost zaměřovaly na různé oblasti vzdělávání. Svě zaměření mohly najít široké vrstvy žen i dívek. Nabídka se vztahovala nejen na osvětovou činnost a získání všeobecného vzdělání. Možnost získání odborného vzdělání bylo také jednou z aktivit, která byla poskytována díky spolkové činnosti žen.⁶⁷ Tento fakt odpovídá

---

⁶⁴ KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900. s. 1317

⁶⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 149.

⁶⁶ KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900 s. 1317

⁶⁷ SKÁCELOVÁ, Lenka. *Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělání na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

i zaměření, které bylo možné sledovat v charakteristice ženských hnutí, které bylo kategorizováno na: (...) „*soustředění sil k velikým akcím všeženským a drobné práce uvědomovací*.“⁶⁸ Ženské spolky tedy mohly být zpočátku vnímány jako určitý projev touhy žen po soužití a organizování v určitých zájmově laděných skupinách, označovány za feministické, ale svými aktivitami však spíše usilovaly o nalezení chápajícího a vzdělávacího prostředí pro svůj další zájmový rozvoj. Některé spolky byly přímo vlastenecky laděné, i když apoliticky vedené vzhledem k legislativním úpravám.

Spolek sv. Ludmily a jeho vzdělávací aktivity

Tento ženský spolek byl první ženským spolkem, který se oficiálně zabýval otázkou odborného vzdělání a možnosti následného uplatnění v pracích, které by lépe finančně zajistily samotné ženy. Možnosti pracovního uplatnění žen z nižších sociálních skupin nebylo nikterak široké, většina žen si přivydělávala praním prádla, posluhou v domácnostech, nošením vody a jinými pracemi, které byly špatně finančně ohodnocené a velmi fyzicky náročné.⁶⁹ Tyto zoufalé životní podmínky, byly impulzem pro samotnou zakladatelku spolku Marii Riegrovou-Palackou⁷⁰, která byla hlavní iniciátorkou vzniku tohoto spolku(1851). Zpočátku byl spolek zaměřen na dobročinnou péči „*podporování chudých vdov*“. Výuka byla omezena na vyučování pletení a šití 3krát týdně.⁷¹ Díky spolupráci s Vojtou Náprstkem, který ji ochotně zapůjčoval své zápisky z cest a přípravy vzdělávacích přednášek, se činnost spolku zaměřila i na vzdělávací činnost, pro kterou samotná Riegrová brala inspiraci z Itálie, Anglie a Francie. Samotný spolek následně radikálním způsobem změnil způsob své činnosti, byl vypracován program i stanovy spolku a v roce 1865(9. května) byla otevřena *Průmyslová škola pro dívky škoře odrostlé*. Koncepce školy byla dle slov Marie Riegrové jednoznačná:.. (..) „*spolek náš stará se o to, aby opatřil schopnostmi k výdělku dívky tři nejchudších a jim*

---

⁶⁸OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 809-810.

⁶⁹BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 60-61.

⁷⁰Dcera Františka Palackého a Terezie Měchulové, nar. 18. 4. 1833. Významná filantropka, která svůj život zasvětila péči o ženy a děti z chudých poměrů. Její filozofie byla ovlivněna výchovou k toleranci, která byla výrazně ovlivněna i dílem Bernarda Bolzana.

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s., také zde: BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 149.

⁷¹ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s. s.46

pokud možná již po čas vyučování nějaký výdělek vyplácel.“⁷² Činnost spolku byla zaměřena specifickým způsobem, vzdělávání bylo zaměřeno na přímé uplatnění v kvalifikovaných odborných profesích. Nejúspěšnější byla průmyslová škola malířská⁷³ a oddělení šití, protože tam byla poptávka po pracovních silách největší. Uplatnění u jiných oborů bylo spíše vyjímečné, například leštění stříbra a zlata, malba na porcelán či dřevorytectví. Absolventku oboru účetnictví se nepodařilo umístit ani jedinou, což bylo přisuzováno nepřipravenosti společnosti na odbornou ženskou práci tohoto typu. Nad zaměstnáváním dívek měl dozor samotný spolek a podporoval je i materiálně do 18ti let věku. Věnování šatstva nebylo jedinou dobročinnou aktivitou, své „chovanky“ spolek vzdělával i všeobecně formou nedělní školy, kde mimo společnou zábavu byly realizovány i *přednášky poučné*. Spolek se tedy snažil dostát svým cílům, které si stanovil: „*vyučovati chudé dívky způsobem takovým, aby dostávaly netoliko pevný základ zbožnosti a mravnosti, ale aby nabyly také takového vědění a vycvičení, by si mohly opatřiti výživu svou a aby nepotřebovaly více almužny*“(...)⁷⁴

Veškerá činnost tohoto spolku může být považována za průkopnickou a inspirující pro další vývoj, vzhledem k faktu, že se jednalo o první pokusy spojené s odborným vzděláváním žen. Bylo zde i patrné, že společnost tolerovala ženy jen v určitých, typicky ženských profesích, což dokazuje příklad nemožnosti se uplatnit v profesi účetní. Společenský tlak⁷⁵ na samotnou zakladatelku spolku dokazuje rovněž velkou osobní obět', která byla výrazněji doceněna až po její smrti.⁷⁶

Ženský výrobní spolek a poskytované vzdělávací obory

Spolek byl oficiálně založen, dle dobové literatury:(...) „*jej uvedla v život*“.(.) Karolina Světlá dne 12. 7. 1871 v Praze. Okolnosti vedoucí ke vzniku spolku byly rozhovory Karoliny Světlé s Augustou Oslzlovou při kterých mnohokrát řešila otázku materiální tísně rodin postižených následky prusko-rakouské války(1866). Tragické osudy tisíce dívek, nemajetných vdov a žen, které neměl kdo živit, nebyl těmto ženám lhostejný. Myšlenka vedoucí zřízení *Ženského výrobního spolku* byla blízká i spisovatelkám V. Lužické a S. Podlipské. Společně se scházeli s dalšími „*vlasteneckými dámami*“ v domě Ignáce

⁷²ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s., s.52

⁷³Tato průmyslová škola malířská byla první svého druhu na území Rakouska

⁷⁴ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s., s.49

⁷⁵V osobní korespondenci si Marie Riegrová stěžuje svému otci, že je na ni vytvářen nátlak, který se týkal vedení vyučování, které by mělo být vedeno raději řádovými sestrami.

⁷⁶ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s. s.180-181.

J. Hanuše, který byl nakloněn této věci díky angažovanosti své dcery Dory, která se také aktivně podílela na vzniku spolku.⁷⁷

Hlavním cílem spolku bylo mimo vlastenecké a dobročinné činnosti i otevření školy, „*k průmyslovému vychování*“, tento závazek byl plněn po celou dobu existence spolku a vysoký zájem dívek byl po mnoho let značným motivačním faktorem.

Samotný spolek zpočátku působil v městské zapůjčené místnosti. Příspěvek byl stanoven pouze na 1 zlatý ročně, s faktem, že se pro nemajetné rodiny snažila K. Světlá vymoci výhody neplatit příspěvek vůbec a poskytovat všestrannou pomoc zdarma (vzdělání i materiální podporu). Částečné krytí nákladů bylo kompenzováno dary, loterií, bazarem, koncerty, příspěvkem obce a později i státními subvencemi, od roku 1882 bylo škole uděleno právo veřejnosti. Úspěšnost spolku byla veliká, díky vzrůstajícímu počtu žaček bylo nutné již v roce 1880, přesídlit výuku do větších pronajatých prostor. I tyto prostory nebyly nadlouho dostačující a v roce 1894 spolek zakoupil od obce pražské pozemek, kde byla vystavěna vlastní budova na Resslově ulici č. 1940-II do které se škola v roce 1896 přestěhovala. Náklady na provoz byly značné (64 000 zlatých ročně) vzhledem k faktu, že škola vzdělávala 600-700 žaček ročně. Při spolkové škole působil i obchod na Spálené ulici v Praze, kde bylo možno zakoupit prádlo a jiné výrobky z jednotlivých dílen školy.⁷⁸

Poskytované vzdělávací obory Ženského výrobního spolku byly rozděleny do jednotlivých typů škol, které byly rozděleny, dle zaměření na oddělení, nebo pracovní. *Obchodní škola* měla tři ročníky, výhodou zde byla praktická výuka ve vlastním spolkovém obchodě. Výuka probíhala v českém jazyce a věk přijímaných dívek byl stanoven na nejméně 14 let a měly absolvovanou obecnou, nebo měšťanskou školu.⁷⁹ *Škola průmyslová pokračovací* byla zaměřena na výuku a zdokonalování v ručních pracích: vyšívání, úprava klobouků, pletení, šití a přešívání oděvů a prádla a další. Výuka byla rozdělena do tzv. *pracoven*, což byly jednotlivé oddělení, kde bylo možné vzdělávat se na různé úrovni

---

⁷⁷ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 811-812.

⁷⁸ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 812. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy, s. 110.

⁷⁹ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 812.

a v různých ženských pracích. Podmínky pro přijetí byly stejné jaku u obchodní školy, tedy 14ti leté dívky mohly již absolvovat tuto výuku, která byla rovněž v českém jazyce.⁸⁰

V prvním oddělení (pracovně drobných prací) bylo vyučováno šití bílého prádla, konstrukce střihů a přistřihování prádla, opravy oděvů, pletení, háčkování, dále i speciální techniky jako jsou frivolitky, nebo síťování.

Druhé oddělení již nabízelo složitější šití šatů, konstrukce střihů na míru a opravy oděvů. Zde již bylo předpokládáno, že dívky mají alespoň základní znalost šití, například díky absolvování výuky v 1. oddělení.

Rovněž zde byla realizovaná výuka kresby a malby. Tato výuka byla částečně oddělena na *pracovnu kreslící*, kde probíhala výuka kreslení ornamentů a geometrických tvarů, které byly následně prakticky využitelné při tvorbě předloh k vyšívání nebo frivolitkování. *Pracovna rytecká* byla rozšířena o výuku přípravy práce k rytbě do různých materiálů např. dřevo, nebo kůže.⁸¹

Cizí jazyk zde bylo možné studovat v oddělení výuky jazyků a nabídka jazyků byla následující: francouzský, německý, anglický a ruský jazyk. Tato výuka byla realizována dle jazykové úrovně dívek-začátečníci a pokročilí. Zajímavé jistě bylo, že jazyk bylo možné studovat v kombinaci i s jiným oborem praktickým, či obchodním. Navíc zde byla i organizována nabídka kurzu k přípravě učitelek francouzského jazyka. Výuka literárních předmětů byla realizována ve smyslu opakovacím a doplňovacím, t. j. v návaznosti na znalosti z obecné školy a jejich následné rozšíření. Také zde bylo možné absolvovat výuku hry na piano, v kombinaci s jazykovou výukou nebo např. obchodní školou. Dále zde bylo možné, za poplatek absolvovat ještě výuku úpravy vlasů, rovněž v kombinaci s jinými obory.⁸² Samotný spolek měl i vzdělávací prostor pro dámy (dospělé ženy, pro které byla realizována přednášková činnost). Nabídka byla poměrně široká a možnost výběru z tématů vztahujících se na přírodní vědy, literaturu, nebo cestování poskytoval ještě rozšíření obecných znalostí, které v této době přinášel ještě pouze denní tisk, nebo literatura. Nabídka ještě byla navíc rozšířena o krátkodobé kurzy týkající se praktických činností např. vázání

---

⁸⁰OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 812.

⁸¹OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl, s. 812.

⁸²BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 109

květin, kloboučnictví, ošetřování nemocných apod. Věk zde rovněž nebyl omezen a tím byla aktivita dostupná širokým vrstvám.

Asi nejdůležitější institucí, zároveň svým způsobem specifickou administrativní institucí samotného spolku byla tzv. *poptavárna*, která fungovala jako zprostředkovatel a pomocník při uplatnění v práci, pro své žáčky. Úspěšnost při hledání zaměstnání dokládala pravidelně ve svých statistikách vydávaných v *Ženských listech* a *Kalendáři paní a dívek českých*.⁸³ Tato činnost byla tedy součástí systematické a komplexní péče, která spočívala nejen v poskytnutí vzdělání, ale současně v následné možnosti uplatnění, které bylo zároveň jakýmsi zajištěním efektivity vzdělávací instituce. Tato specificky zaměřená činnost byla i možným faktorem, ovlivňující samotnou úspěšnost spolku.

Spolek VESNA a jeho odborné školy

Brněnský spolek Vesna byl založen 5. 7. 1870. Původní zaměření spolku bylo zaměřeno na pěveckou zájmovou činnost a spolek působil jako pěvecký sbor s názvem *Dívčí pěvecký sbor Vesna*. Hlavním cílem tedy bylo vzdělávání českých dívek hudbě a zpěvu, který zde vyučoval i hudební skladatel Leoš Janáček. Postupně se však činnost transformovala *Ženská vzdělávací jednota*, po vzoru pražských spolků na vzdělávací činnost věnovanou všestrannému rozvoji dívčího vzdělávání, což dokazuje fakt, že již v roce 1872 se činnost spolku rozšiřuje o další vzdělávací aktivity věnované všeobecnému vzdělávání. Jsou zde pořádány přednášky k různým tématům, například jsou zde probírána témata historická, či rozšíření znalostí zeměpisných. Rovněž je vybudována knihovna s čítárnou, kde bylo možné zapůjčení dobového tisku například časopisů: *Květy*, *Ženské Listy* a jiné.⁸⁴

Důležitým mezníkem v historii spolku bylo září 1886, kdy byla otevřena *První česká pokračovací škola dívčí Ženské vzdělávací jednoty v Brně*. Tato škola byla první svého druhu na Moravě. Orientována byla praktickým směrem a rozdělena do čtyř vzdělávacích větví a osmnácti oddělení, kde se již v prvním školním roce vzdělávalo 85 žákyň. Ředitelem byl jmenován František Mareš, který byl ve vedení školy celých 30 let a v době jeho působení byly založeny všechny typy škol-odborné školy, všeobecně vzdělávací školy a různé typy

---

⁸³BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 121-122.

⁸⁴KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s., s. 3-4.

kurzů: odborné, odpolední i večerní. Rovněž i první dívčí lyceum v tehdejší monarchii založené roku 1901, bylo otevřeno ještě v době jeho působení v ředitelské pozici.⁸⁵

Úspěšnost a zájem o průmyslovou výuku dokazuje fakt, že již v roce 1888 byla průmyslová výuka vedena zvlášť od výuky literární, díky Elišce Machové, pro kterou byla velkou inspirací pokračovací škola Výrobního spolku v Praze. Jistým specifíkem zde však jistě byla výuka nepovinné tělesné výchovy a hudby, který zde byla zřejmě udržována jako tradiční ve spojitosti se samotným vznikem spolku.⁸⁶

Dostupné vzdělávací obory spolkové školy zabezpečovala poměrně široká nabídka. Jednotlivé obory, oddělení, měly své třídní učitelky, což je možné považovat za znak vysoce profesionálního přístupu vedení celé školy.⁸⁷ Vzdělávací nabídka odborných škol Vesny byla rozdělena následujícím způsobem:

Pokračovací škola

Pokračovací škola byla rozdělena do dvou ročníků. V prvním ročníku byla koncepce výuky zaměřena na obecné rozšíření znalostí a dovedností získaných na obecné škole. Ve druhém ročníku bylo zaměření obdobné, ale v návaznosti na učivo měšťanské školy. Byla zde poskytována i možnost volitelných předmětů: výběr cizích jazyků (německý a francouzský jazyk) a hra na nástroj (klavír nebo housle).⁸⁸

Kreslicí škola – oddělení

Výuka v tomto oddělení byla zaměřena na praktické činnosti na obecné úrovni, to znamená, že zde byla pozornost věnována na zdokonalování v praktických činnostech spojených s různými typy běžných ženských prací. Důraz byl kladen na vytříbení citu a vkusu pro tyto činnosti, například pro pletení a háčkování, kde je potřeba zvládnutí kresleného návodu pro další práci, proto kreslicí oddělení.⁸⁹

Jazyková škola – oddělení

---

⁸⁵KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s., s. 6-8.

⁸⁶ZORMANOVÁ, Lucie. Brněnská Vesna: Učitelské noviny. [online]. 2007 [cit. 2014-11-23]. Dostupné z: <http://www.ucitelkenoviny.cz/?archiv&clanek=280>

⁸⁷Čtvrtá výroční zpráva první české pokračovací školy dívčí ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně. In: Ženské listy, 1890, roč. 18, č. 10, s. 207.

⁸⁸Čtvrtá výroční zpráva první české pokračovací školy dívčí ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně. In: Ženské listy, 1890, roč. 18, č. 9, s. 189 – 190.

⁸⁹Desátá zpráva výroční dívčích škol Vesny v Brně za školní rok 1895/96. Brno: nákladem vlastním, 1896. s.4

Výuka v tomto oddělení byla zaměřena na zdokonalení jazykové úrovně žaček, které byly podle úrovně jazykových znalostí rozděleny do jednotlivých skupin. Nabídka byla omezena pouze na výuku německého a francouzského jazyka.⁹⁰

Škola ženských prací

Toto oddělení, *škola ženských prací* bylo rozděleno do jednotlivých *pracoven*, kde bylo vedeno vyučování dle zaměření, specializace na určité „typicky ženské práce.“⁹¹

Jednotlivé oddělení, pracovny jsou z dnešního pohledu velice zajímavé, protože je zde možné sledovat určitý základ pro budoucí vývoj odborného školství, kde je možné studovat odborné učební, či studijní obory různých specializací jednotlivých např. průmyslových odvětví.

Oddělení ručních prací - zde byla výuka pletení a háčkování.

Oddělení pro opravu a přešívání prádla - výuka byla zaměřena běžné opravy oděvů a jejich přešívání.⁹² Dívky se vyučovaly i v konstrukci střihů a bílém vyšívání.⁹³

Oddělení vyšívání - vyšívání bylo vyučováno již na vyšší úrovni. Vyšívání se vyučovalo bílé i barevné, určené k vyšívání lidových krojů, což bylo módní a žádané povolání.

Oddělení šití oděvů a šatů - výuka byla svým zaměřením již poměrně široká. Dívky se vyučovaly konstrukci střihů, šití i přešívání oděvů. Zároveň se učily správné měření postavy tzv. „brání míry na šaty“, což je nejdůležitější faktor ovlivňující správnost střihu i zhotoveného oděvu.

Oddělení doplňovací - bylo povinné pro všechny žáčky. Zde byla organizována výuka náboženství, péče o domácnost, vedení písemností a počty, vychovatelství, základy společenského chování.

---

⁹⁰KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s. ISBN 978-80-7028-303-5. s. 4-10.

⁹¹KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s., s. 4-10.

⁹²Přešívání oděvů byla běžná praxe i ve 20. století v rámci úspory v rodinném rozpočtu.

⁹³Bílé vyšívání bylo běžné například při tzv. označování monogramů do výbavy.

Výrazný důraz na mravní výchovu je samozřejmou součástí vzdělávání dívek brněnské Vesny a je možné jej sledovat ve spojení s koncepcí všech typů poskytovaných vzdělávacích aktivit. Ideální vychovávaná osobnost je zde tedy považována v souvislosti dosažení určitého vzdělání, které je propojeno byť i se základním všeobecným vzděláním, doplněným výukou náboženství.

Ženský spolek Domácnost a poskytované vzdělávací aktivity

Ženský spolek Domácnost svou činnost oficiálně zahájil dne 1. října 1885. Tomuto datu však předcházely četné „vlastenecké schůzky“ v bytě manželů Neffových, kterých se aktivně účastnily Josefa Náprstková, Anna Holinová, Marie Neffová, Sofie Podlipská a další dámy, které již měly bohaté zkušenosti se spolkovou činností žen. Prvotním záměrem bylo zpočátku „pouhé“ uctění památky (výročí narození 31.1. 1885) Magdaleny Dobromily Rettigové a zároveň „povznesení“ jejího význačného kuchařského umění. Okolnosti však tuto prostou myšlenku rozvinuly⁹⁴ a mohla tedy vzniknout kuchařská škola.⁹⁵

Tento fakt výrazným faktorem ovlivňuje další rozvoj již „ odborného domácího kulinářství“, které mělo po celé 19. století významnou roli v životě žen a dívek, vzhledem k tradičnímu pojetí společenských rolí žen. Profesionalizace tzv. domácí hospodyně-kuchařky je však úzce propojena s touto školou, protože následné uplatnění v profesi odborných, již vzdělaných kuchařek v dřívější době bylo ještě společensky prakticky nepředstavitelné.⁹⁶

Hlavním cílem školy bylo naučit dívky správně, chutně a hospodárně vařit v duchu odkazu Rettigové bylo vychovávat česky dívky v duchu domácího a vyučovat je v umění kuchařském i ve všech odborech domácího hospodářství. Cíl byl tedy nepřilíš odvážný, ale zájem o výuku k praktické činnosti v domácnosti byl značný⁹⁷. Výuka probíhala ve dvou oborech: masitý a moučný. Přijímány byly dívky, které dovršily 18-ti let a platilo se zde školné ve výši 30/15 zlatých. Výuka byla uzpůsobena charakteru školy i s vyučovými předměty, které se vztahovaly v teoretické části k jakosti potravin, hygieně samotného vaření i zavařování. Praktická výuka byla zaměřena na samotnou přípravu pokrmů, ať masitých,

---

⁹⁴Hlavní aktérkou, která byla nakloněna vzniku odborné školy byla Věnceslava Lužická-Srbová.

⁹⁵Ženský spolek „Domácnost“. In : Ženské listy, 1887, roč. 15, č. 2, s. 31.

⁹⁶KRÁSNOHORSKÁ E. *Památce Magdaleny Dobromily Rettigové*. [Proslov] při oslavě 100letých jejích narozenin dne 2. února 1885 poř. Komitétém dam v Praze / Předn. Marie Neffová dle náčrtku E. Krásnohorské Praha, 1885 s.1- 8.

⁹⁷V roce 1895 bylo evidováno již 1800 absolventek kuchařské školy.

nebo moučných-zde bylo možné absolvovat i cukrářský kurz. Stolování a servírování bylo samozřejmostí při praktické výuce.⁹⁸

Samotný spolek byl velice úspěšný, jeho činnost trvala až do 50. let 20. století. Zajímavé bylo vydávání vlastní kuchařské knihy, která se dočkala 10. vydání s neuvěřitelnými 1680 recepty. Dalším počinem bylo vydávání spolkových přednášek v tištěné podobě.⁹⁹

---

⁹⁸BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy s. 124-130.

⁹⁹BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy s. 130.

2 Ženské odborné školství na stránkách dobového tisku

V 19. století byl tisk a literatura nositelem informací v různých oblastech lidské činnosti. Zároveň plnil nezastupitelnou edukační a osvětovou činnost, jelikož v této době neměl prakticky žádnou konkurenci v přenosu informací k širokým vrstvám. Tento fakt zde byl zcela zásadní, vzhledem k faktu, že „moderní“ názory mohly být prezentovány prostřednictvím literárních děl.¹⁰⁰ Je zde nutné zmínit i zásluhu propagátorů a poskytovatelů „možnosti“, číst dobový tisk i nemajetným vrstvám obyvatelstva díky knihovnám spolkových škol, či mecenášů.

2.1 Vývoj tisku jako mediálního prostředku

Tisk jako mediální prostředek a zároveň hlavní nositel informací, měl v 19. století nezastupitelnou funkci. Je nutno zmínit, že tisk dával možnost danou problematiku veřejně publikovat a v různé míře aktualizovat díky periodizaci tisku. Takto můžeme i charakterizovat vlastnosti dobového tisku. Jako cíle by bylo tedy možné stanovit usměrnění a ovlivnění veřejného mínění ve vztahu k publikovanému obsahu. Je nutné zmínit i sociální postavení samotných čtenářů, které mnohdy určovalo i přístup k tisku a literatuře.

Tiskoviny je možné rozdělit vzhledem k zaměření informací, které byly předkládány čtenářům. Tisk vztahující se obecně k politickým poměrům a souvislostem s postavením žen ve společnosti. Dále můžeme sledovat literaturu na odborné úrovni vztahující se určitým vědám, nebo obecné slovníky. Za zcela samostatnou skupinu již můžeme považovat časopisy, letáky a reklamní tiskoviny s odbornou tematikou, která se vztahuje k povolání, nebo různým činnostem. Výroční zprávy ženských spolků byly zároveň určitou reprezentací samotné činnosti spolků, jakýmsi vlastním zhodnocením a cílenou reklamou. Výrazným mezníkem pro posílení vlivu tisku je revoluční rok 1848 kdy můžeme pozorovat například kritiku nacionální otázky - *Národní listy* v čele s odpovědným redaktorem Karlem Havlíčkem Borovským významným kritikem stavu společnosti ve spojení s otázkou „*zemí Koruny české*“.¹⁰¹

Politické poměry nebyly jediným závažným tématem, který byl tiskem předkládán širokým vrstvám obyvatelstva. Četba novin, časopisů, knih byla oblíbenou, dle osobních

---

¹⁰⁰BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 39

¹⁰¹BÍLEK, Jiří. *Bílá místa české historie*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2012, 423 s. ,s. 118.

možností vyhledávanou a doporučovanou zábavou pro efektivní využití volného času a zároveň jedním nejvýznamnějších edukačních činitelů této převratné doby. Postupná alfabetizace obyvatelstva, která je v 19. století již zdatelně patrná – pouhé jediné procento obyvatelstva je koncem 19. století dle dobových statistik negramotné.¹⁰² Propagace tiskovin byla realizována i formou velmi oblíbených vzdělávacích přednášek v tehdejších salonech, které pořádal například Karel Slavoj Amerling v rámci vzdělávacích - poučných aktivit, či seznamování s významnými díly české literatury.¹⁰³

Všechny tyto činnosti můžeme tedy považovat za inspirující pro další vývoj vzdělávacích akcí pro ženy a dívky. Nastavený trend, který rozšiřoval všeobecný rozhled mezi širší vrstvy obyvatelstva je možné označit jako příznivý, vzhledem k rozvoji samostatného myšlení, spojeného s rozhodováním o vlastní budoucnosti, ať už životní, nebo profesní.

2.2 Dobový tisk a jeho vztah k odbornému ženskému vzdělání

V této době vycházelo mnoho významných periodik, které svým zaměřením našla svou cílovou skupinu čtenářů. Od 60. let 19. století je možné sledovat počátky systematického předkládání informací týkajících se ženského a dívčího vzdělávání. Výjimkou byly pouze tiskoviny vydávané jako pedagogické, u kterých bylo možno předpokládat, že zřejmě neoslovily širší vrstvy obyvatelstva. Pro běžné čtenáře byly informace týkající se vzdělávání zpočátku prezentovány v běžném denním, politickém tisku vedle zpráv týkajících se i politiky, jako tomu bylo například již v prvním čísle *Národních listů*, vydaných dne 1. ledna 1861, kde byl na titulní straně uveřejněn článek o potřebách ve vzdělávání. V témže roce, 8. dubna 1861 začal pravidelně vycházet i první ženský časopis *Lada, belletristický a módní časopis*. Tento časopis vycházel jako čtrnáctideník a jeho zaměření dávalo prostor naučným článkům i událostem ze společnosti. Dále zde byly publikovány grafické návrhy dobového oblečení, nebo i předlohy výšivek, což bylo využitelné nejen k soukromým účelům, ale i k výkonu povolání. Propojení s tiskem denním, tedy politickým je možné pozorovat v článcích, které zde publikovala Eliška Krásnohorská, ještě v době, než se stala redaktorkou *Ženských listů*. Další, neméně důležitou rubrikou zde bylo předkládání novinek týkajících se informací z oblasti školství a nejvíce nabídky vzdělávacích kurzů, což bylo zcela běžnou

---

¹⁰²STRÁNÍKOVÁ Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: genderové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774-1868*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, 291 s. Monographica, 11. s. 204.

¹⁰³MACURA, Vladimír - *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*. Macura, Vladimír. In: *Salony v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 12. - 14. března 1998 / Praha : KLP, 1999 s. 75-87.*

a pravidelnou součástí jednotlivých výtisků.¹⁰⁴ Tento časopis je možné označit jako impuls pro vznik dalších ženských časopisů, protože jejich popularita zřejmě stoupala, protože některé z listů byly vydávány i několik desetiletí. Je nutné však dodat, že otázka školství nebyla aktuální pouze v ženských časopisech, ale i v tisku politickém, mnohdy i vydávaném pouze regionálně, jako to bylo například v periodiku *Haná* vydávaném v Kroměříži. Tímto je možné také charakterizovat výrazné posílení funkce tisku, díky kterému již bylo možné i na regionální úrovni projevat určité názory na aktuální dění v různých oblastech, sice omezené, vzhledem k politickému zřízení na našem území.

Jako příklady vydávaného tisku, který se svým zaměřením dotýkaly, mnohdy alespoň okrajovým způsobem ženské otázky jako příklad je možné uvést tyto: *Ženské listy*, *Ženská revue*, *Posel z Budče*, *Květy*, *Lada*, *Národní listy*, *Ženský svět*, *Ženský obzor*, *Světozor*, *Pokrok*, *Osvěta*, *Národní listy*, *Moravská orlice*, *Haná* a další. Je nutné také zmínit, že i názvy jednotlivých dobových periodik odpovídají vlasteneckým snahám, které byly charakteristické až do vzniku samostatného státu česků a Slováků.

2.3 Poslání, role a názory na ženskou vzdělanost v odraze dobového tisku

Okolnosti vzniku a poslání periodik, které se svým zaměřením dotýkaly ženské vzdělanosti byly svým způsobem podobné, přinášení aktuálních a relevantních informací českými žurnalisty pro české čtenáře v duchu vlastenectví a národní hrdosti, která provázela celou druhou polovinu 19. století. Změny celé společnosti, které v tomto století pozorujeme v úzké souvislosti přístupu ke vzdělání a jeho kvalitě byly prezentovány jako hlavní úkol společenský a zároveň politický.

Jako zajímavý příklad je možné uvést prezentaci názorů, aktivit, či užitečných informací předkládaných ve vybraných dobových listech, které mohly oslovit větší počty případných čtenářů. Jako nejdůležitější zdroj informací týkajících školství, nebo volby povolání, vzhledem k chronologickému vývoji je možné považovat pedagogický časopis, dále ženské časopisy, u kterých bylo možné předpokládat, že tyto druhy periodik, byly vyhledávány více samotnými ženami, či rodiči dívek. Běžný denní, politický tisk se svým širokým rozsahem informací týkající se nejen školství, vytvářel již dostatečný přehled umožňující poměrně dobrou orientaci ve vzdělávacím systému a možnostem nejen pro dívky.

---

¹⁰⁴BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 35-36.

V následujících listech bylo možné sledovat všeobecné informace, které mohly ovlivnit případné názory na ženské školství, zároveň stručná charakteristika vytvoří náhled na okruh případných čtenářů.

Posel z Budče-časopis učitelstvu českoslovanskému, přátelům školství a mládeže.

Tento časopis vycházel v letech 1848-1851 jako pedagogický časopis, následně pak do roku 1909 již vycházel jako časopis různých učitelských organizací. Jeho obsah byl z větší části přizpůsoben potřebám sebevzdělávání učitelů a také k získání obecných informací týkajících se školství, volných míst, platů a také metodám ve výuce. Důležitost odborného vzdělávání je zde zmiňována spíše v obecné šíři, více je kladen důraz na výchovný charakter vzdělávání, vedoucí ke spořádanému životu a k rozvoji společnosti, která vždy potřebuje průmyslové a řemeslné vzdělávání k rozšiřování vědomostí a dovedností potřebných k výkonu odborného povolání.¹⁰⁵ Samostatně a velmi kladně bylo však hodnoceno spolkové školství, např. školy spolku Vesna, kde byl velmi kladně hodnocen cíl vzdělávání, jehož výsledkem byly: „*náležitě vědomosti povšechné a pro život potřebné vědomosti zvláštní, ušlechtilost duševní, šlechetná mravní povaha spojená c náležitou sebevládou.*“¹⁰⁶

Z dnešního pohledu by bylo možné časopis označit za systematicky propracovaný, jelikož v jeho obsahu bylo možné najít i články týkající se srovnání s okolními státy například ročník 28, 1897 ve svých rubrikách předložil články o školství v Rusku a Chorvatsku-Slavonsku.

Ženské listy-časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských.¹⁰⁷ Samotný účel listu byl jednoznačný: seznamovat čtenářky *dcery českoslovanské* se vším děním, které úzce souvisí s působením spolkovým, dobročinnou činností a zvláštní pozornost měla být věnována pokrokům v ženském školství: „*(...) ano, dobře školství jest základem velikosti národův, povzbuzovati je, aby přilnuly k vznešeným snahám lidstva, aby milovaly všechno dobro a krásu, hlavně pak povolání své ženské jak v rodině, tak i v národě*“....¹⁰⁸

¹⁰⁵ *Posel z Budče*. 1896. ročník 27, č.24, s. 373-374.

¹⁰⁶ *Posel z Budče*. 1897. ročník 28, č.35-36, s. 559-560.

¹⁰⁷ Časopis byl zpočátku vydávaný jako zvláštní příloha „*Květu*“. Změna ve vlastnictví vydavatele „*Světlozor*“ však ukončila vydávání této přílohy. Tímto tedy vznikla mezera, kterou bylo potřeba vyplnit a již zcela samostatný časopis *Ženské listy* byl tedy vydáván vždy 1. každého měsíce od roku 1873 1. ledna, jeho obsah byl 20-24 stran. Nakladatel, vydavatel a majitel listu byl Fr. A. Urbánek. Odpovědná redaktorka/*hlavní spolupracovnice* - Věnceslava Lužická.

¹⁰⁸ *Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských*. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1873, roč. 1, č. 1. ISSN 1802-7237. s. 1- titulní strana.

Zaměření listu byla věnována celá titulní strana nového, již samostatného vydání. Dokonce zde bylo i zmíněno, že jazyk i sloh listu musí být přizpůsoben: „(...) *k srdcím ženštin všech (...)*“¹⁰⁹ V časopise vycházely tedy zprávy týkající se ženské otázky a činností Ženského výrobního spolku. Koncepce byla zaměřena prakticky, aby pokryla zájmové, vzdělávací i pracovní informace. Jednotlivé články byly svým obsahem zaměřeny na samotné čtenářky a různé oblasti systematickým způsobem. Úvodní články byly zaměřeny na výchovu, zdravotní vědu, kulturu, estetiku, mravouku, či další vzdělávací témata v nejširším pojetí, což zaručovalo široký okruh čtenářek. Další strany publikovaly životopisy významných osobností z oblasti literatury, umění, nebo historie. Publikování povídek, básní, novel, či jiné literatury t. j. beletristické zaměření bylo také součástí samotného listu. Stručné úvahy, či recenze dobové literatury- knih a spisů českých autorů, nebo zahraniční do českého jazyka přeložené. Tato část zároveň sloužila jako doporučení k četbě. Nedílnou součástí každého vydání byly dopisy z různých částí *Země koruny české*, které byly určeny k vzájemnému sblížení a vytvoření přátelství žen i dívek. Rovněž nemohlo v každém vydání chybět publikování praktických rad k účelnému vedením domácnosti, které bylo mnohdy spojeno s přinášením informací o technických novinkách, spotřebičích a strojích ulehčujících běžné domácí práce. Samozřejmostí bývaly zprávy spolkové, drobné a domácí, samozřejmě bez politického zaměření, vzhledem k faktu, že se jednalo o ženský časopis. Koncepce byla zřejmě kvalitně propracovaná, protože samotný list byl vydáván poměrně dlouhou dobu, až do konce roku 1926. Při příležitosti své desetileté samostatné existence byla již možná evaluace, zhodnocení samotné činnosti listu ve spojení s činností samotného *Ženského výrobního spolku*. Výroční vydání ze dne 1. 1. 1883 bylo věnováno zhodnocení činnosti všech zainteresovaných osob i činností.¹¹⁰ Poměrně široký seznam mecenášů i všech přispěvatelů samotného časopisu byl tak obsáhlý, že mu byly věnovány tři strany z celého vydání. Zmíněna byla i samotná síla odhodlání vzhledem k nemalým osobním i finančním obětem. Zajímavé je i srovnání s podobným druhem odborné školy v Paříži, kde je zmíněna otázka chlapeckého a dívčího uplatnění po absolvování obchodních kurzů¹¹¹, což z dnešního pohledu může být míněno jako značně motivační faktor k další činnosti. Zároveň je nutné zmínit, že v této době již byla možná dostupnost tisku a literatury i pro méně majetné v rámci služeb, které poskytovaly ženské spolky ve svých knihovnách a čítárnách.

---

¹⁰⁹*Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských*. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1873, roč. 1, č. 1. ISSN 1802-7237. s. 1- titulní strana.

¹¹⁰Ženského výrobního spolku českého a Ženských listů.

¹¹¹*Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských*. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1883, roč. 11, č. 1. ISSN 1802-7237. s. 1-8.

Otázka ženského poslání, myšleno v širším pojetí, týkající se všech oborů ženské práce a uplatnění je zajímavým způsobem také zmíněno například i v dalším listu pro ženy: **Ženský svět-List věnovaný zájmům českých paní a dívek**, který byl vydávaný v letech 1897-1930. Také v tomto listu bylo přímým způsobem popsáno samotné poslání listu: „*Jest úkolem listu, co nejbedlivěji všímati si činnosti ženské všech oborů, ženské práce duševní i hmotné, postupu rozvoje ženské síly, inteligence a energie.*“¹¹² Z uvedené citace tedy vyplývá, že otázka vzdělání a uplatnění byla aktuální i po deseti letech existence tohoto periodika v jehož čele stála samotná autorka příspěvku celých 12 let(od založení v roce 1896, až do roku 1908). Z příspěvku je zároveň patrná jistá „zapálenost pro věc“, která je průvodním znakem, při samotném vzniku dívčích škol a ženských hnutí. Pro srovnání je možné uvést jiný příspěvek, z doby formování odborného školství, kde autorka Eliška Krásnohorská kritizuje „pouhé“ setrvávání žen v činnostech, jejichž časová náročnost může být nahrazena efektivnější průmyslovou výrobou, či moderními vymoženostmi(např. šicí stroj atd.). Zároveň „zde doufá“, že 20. století bude nakloněno ženám daleko příznivěji než století 19.¹¹³ Tento časopis vznikl na konci století a je zde patrná již „odvážnější koncepce“. Byly zde zařazené články týkající se sociální a hospodářské situací žen. Vzdělávání je zde věnována pozornost na poměrně vysoké úrovni v rubrice *Vzdělání a školství*, se kterou úzce souvisí s další rubrikou *Rozhledy obchodní a průmyslové*. Tradičně je zde vymezen prostor spolkovým zprávám i zprávám věnujícím se národnímu hospodářství.¹¹⁴ Ženské otázky byla věnována i publikace *Ze ženského hnutí*- soubor vydaných článků redaktorky Terézy Novákové, převážně publikovaných v tomto časopise, kde již může být pozorováno zhodnocení přístupu žen k povolání v části *Právo ženy na svobodnou volbu povolání*.. Autorka zde srovnává přístup žen a mužů ke vzdělání, ve kterém se současně zabývá i ohlednutím do minulosti. Zajímavě je zde zpracováno téma nadání a jeho následné praktické využití u chlapců a dívek v kapitole *Přístup ke všem povoláním*.¹¹⁵

Je nutné však uvést i příklad nepříliš úspěšného listu věnující se stejné problematice. **Ženský obzor – List pro život sociální, politiku a literaturu**, který byl vydávaný pouze v roce 1896. Neúspěch tohoto časopisu zřejmě spočíval v jeho příliš pokrokovém zaměření, na které ještě společnost nebyla připravená. Rubrika *Rozhledy*, byla věnována otázkám politickým, i možnostem přístupu ke vzdělávání. Zřejmě se takto orientovaný časopis nesetkal s přílišnou

¹¹²NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženský svět: Poslání listu*. 1906, roč. 10, č. 10, s. 133.

¹¹³„*My doufáme, že ženy 20. století nebudou tak zpozdilé, aby uměním nenazývaly snad ozdoby, které zdravý vkus dávno odsoudil, aneb aby poutaly celý život ženský k práci, jejíž praktickou cenu průmysl co den zmenšuje*“. *Výchovatelské spisy paní Věnceslavy Lužické/Anny Srbové/*. *Ženské listy*. č. 8. Srpen 1875.s. 121

¹¹⁴NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženský svět: Na prahu IX. Ročníku*. 1905, roč. 9, s. 1.

¹¹⁵NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ze ženského hnutí*. Praha: 1912. Vilímek, 364, 2 s. s. 192-199.

oblíbou i když samotný „úkol listu“ byl vytyčen velmi směle, až odvážně: (..) „aby tak uskutečněna a uznána byla konečně rovnocennost' a rovnoprávnost' žen s muži.“¹¹⁶ Tento nepřilíš úspěšný list , který se pokoušel předkládat informace týkající se i politické situace, jeho postavení zřejmě neobstálo s jinými „politickými“ periodiky. Jako nejznámější je možné zmínit *Národní listy*, které byly vydávány poměrně dlouhou dobu od 1. 1. 1861 do dubna 1941. Toto periodikum můžeme označit jako jedno z nejvýznamějších vydávaných, které přináší ucelený obraz informací všech směrů tehdejšího života. List přinášel směs zpráv, týkajících se politiky, společenských aktualit i inzerci ženských spolkových škol, které nabízely své kurzy. Nebylo zde výjimkou poskytování informací o vydaných knihách, ale i encyklopediích např. první vydání Stručného slovníku pedagogického. Vážnost tohoto denního tisku podpořili svou spoluprací i významní malíři Mikoláš Aleš, Josef Mánes i Alfons Mucha, kteří graficky zpracovávali návrhy reklam. Svůj názor na důležitost odborného vzdělání bylo možné sledovat již 2. 1. 1861 v článku věnovaném založení Hospodářské a průmyslové školy v Litomyšli, kde je zdůrazněna potřeba kvalitního vzdělání po ukončení hlavní školy.¹¹⁷

Politický tisk na národní úrovni byl jistým impulzem k vzniku i regionálního tisku, který také přinášel aktuální informace týkající se školství. Tak tomu bylo i v případě týdeníku *Haná* , který byl vydáván již na počátku 20. století , v letech 1911-1935. Tady již můžeme sledovat poměrně otevřenost i v kritice vzdělávání. Kritika byla uveřejněná v článku *Cíle ženské školy průmyslové spolku „Libuše“ v Kroměříži*¹¹⁸ Článek charakterizuje odborné vzdělávání, jako hlavní předpoklad a potřebu pro samostatný život . Je zde přímo nastíněn problém, spojený s hospodářskou a politickou situací v zemi, která se projevuje stále vysokým počtem žen¹¹⁹, které se musí postarat je sami o sebe, bez manžela, nebo bratra. Zmíněny jsou zde i obecné zásady pro dobrou volbu povolání a také je přímo definováno, že snahy žen, by měly být přímo zaměřeny na samostatnou, nezávislou existenci:(...) „učeního proletariátu mezi ženami přibývá....vždyť řemeslo také potřebuje zdatných sil a bystrá hlava daleko lépe se tam může uplatnit, než někde v úřadě“(...).¹²⁰ Zde je tedy patrné, že kritika

¹¹⁶Ženský obzor: Úkol Ženského obzoru, č. 1.,1891.s.1.

¹¹⁷Národní listy. Praha, 1861, roč. 1, č. 2. Titulní strana novin z 2. ledna 1861.

¹¹⁸Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

¹¹⁹V článku je uvedeno varovné číslo 37% žen, které se nemohou v Rakousko-Uherské monarchii, na našem území nemohou věnovat pouze rodinnému životu, i přes fakt, že by tento stav byl pro společnost ideální a proto je volba povolání velice složitá otázka: „která má překážky v rozmanitých předsudcích, která spočívají v možné nedůstojnosti, která však není opodstatnělá a snad se v budoucnu změní, či ustálí.“ Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

¹²⁰Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

ostře poukazuje na praktické využití všeobecného vzdělání k běžnému životu a nadbytek „všeobecně“ vzdělaných dívek.

2.4 Prezentace odborného dívčího vzdělávání v dobovém tisku

Prezentace samotného vzdělání byla poměrně důležitá, vzhledem k různým omezujícím faktorům, kterými bylo sociální postavení, nebo úroveň předchozího vzdělání a samotná dostupnost škol. Nezastupitelnou roli v této době můžeme připisat literatuře vztahující se k pedagogickým vědám, kde bylo možné sledovat poměrně široké množství přinášovaných informací, vztahujících se k vývoji ve vzdělávání, ale i jistá míra zhodnocení aktuálního stavu, která byla potřebná vzhledem k dalšímu vývoji. Již v 80. letech můžeme pozorovat zájem vydávání odborné literatury vztahující se k pedagogice. Velká pozornost vydání byla věnována vydání *První české encyklopedie pedagogické* prostřednictvím dobového tisku, kdy této jistě významné události bylo věnováno i místo na titulní straně periodika *Národní listy*.¹²¹ Dílo je svou důležitostí srovnáváno s vydáním velké encyklopedie *Ottova Slovníku Naučného*, který je také svou obsáhlostí z hlediska tištěných zdrojů nepřekonan.¹²²

Další zcela specifickou skupinou dobové literatury jsou publikace vztahující se k živnostem, povolání, nebo k vedení hospodářství. Zajímavým a jistě výstižným způsobem popisuje důležitost získání znalostí a dovedností spojených s odborností následující citace:

*„V domácím hospodářství není věci tak nepatrné, aby vlastník neb správce statku nějakého směl jí nedbati. Jakož z nepatrného zrnka vzroste mohutný strom, na jehož plodech pochutnává si stařec i mladík, ano ještě i pravnucci toho, kdo byl strom zasadil: tak i mnohá na pohled nepatrná živnost, provozuje-li se důmyslně a zručně, může státi se trvalým zřídlem blahobytu...“*¹²³ Uvedená citace pochází z *Knihy pro hospodyně*, která vyšla v roce 1872 ve dvou svazcích a je věnována odborným radám vedoucím k efektivnímu vedení domácího hospodářství. Rovněž jsou zde věnovány kapitoly, které podrobně popisují činnosti, spojené s živností: Květinářství, Zelinářství a Drůbežnictví. V poslední části knihy nazvané *Stroje pro domácnost* je možné prostudovat dobové „pomocníky pro domácnost i hospodářství“. Vše je

---

¹²¹*Národní listy*. Praha, 1883, roč. 32, č. 184. Titulní strana novin z 5. července 1883.

¹²²Toto významné dílo bylo ke konci 20. století nabízeno i prostřednictvím digitalizovaných nosičů, což je zároveň jistým náznakem „nesmrtelnosti“ tohoto slovníku.

¹²³KOLÁŘ, Josef. *Knihy pro hospodyně*. 1. díl. Praha: Matice rolnická, 1872. s. 151

doplněno obrazovými přílohami a srovnáním s novinkami v péči o domácnost např. kolébačím pracím strojem z Ameriky (USA).

Do skupiny literatury vztahující se k živnostem a povolání je možné zmínit i publikaci Josefa Kafky: 350 ženských povolání. Příručka nezbytná pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek. Tato publikace je jakýmsi přehledem usnadňující přehled dostupných možností vzdělávacích aktivit pro dívky. Výčet oborů a povolání je rozdělen do jednotlivých kategorií např. Výdělečná povolání domácí, Povolání hospodářská a řemeslná a další. Případní čtenáři se dozví podmínky, které jsou nutné k výkonu jednotlivých povolání. Například možnost absolvování vzdělávacích kurzů v rámci nabídky ženských spolků a výše školného a kurzovného. Vzhledem k postavení ženy 19. století, je zde i zařazena kapitola Povolání ženě přírodou předurčená.¹²⁴

Jako další skupinu literatury 19. století je nutné uvést kuchařské knihy, které ke konci století plnily i funkci vzdělávací, díky výhodnému spojení *Českou školou kuchařskou*.

V první polovině století získala nezastupitelné místo kuchařská kniha Magdaleny Dobromily Rettigové, která však svým obsahem byla vhodná spíše jen k běžnému domácímu použití. Vzhledem však k jedinečnosti této osobnosti a její činnosti vznikl český ženský spolek *Domácnost'* s vlastní, velice úspěšnou *Českou školou kuchařskou*. Úspěšnost spolku se odráží současně s vydáním vlastní kuchařské knihy, která byla poprvé vydána v roce 1891 a dále byla vydávána opakovaně¹²⁵, vždy s rozšířením receptů a praktických rad vztahující se k samotné škole, či poskytovanému vzdělání. Například v předmluvě čtvrtého vydání byla publikace označena *hospodyňskou učebnicí*, což je faktorem, který značí vyjimečné postavení mezi dobovými publikacemi přání k úspěšnosti je velice výmluvné: „*Kéž brzy rozlétnou se vydané knihy po vlastech našich a dobudou si téže obliby jako předešlé!*“¹²⁶

Jako další, zcela specifický informační zdroj je možné uvést výroční zprávy spolkových škol, které přinášejí kompletní obraz roční činnosti celého zařízení. Výroční zprávu je možné přirovnat k případové studii samotných škol, protože zprávy obsahovaly

---

¹²⁴KAFKA, Josef 350 ženských povolání : Příručka nezbytná pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání a výdělek. Praha : F. Šimáček, 1916. - 252 s. Knihovna šťastného domova; sv. 15 Bez ISBN.

¹²⁵V prvním vydání bylo publikováno 1113 předpisů, v druhém 1131, v třetím 1392 a osmé vydání z roku 1905 obsahovalo již 1493 receptů.

¹²⁶*Kuchařská kniha: sbírka vyzkoušených jídelních předpisů*. Praha: F. Šimáček, 1897. Bez ISBN. Předmluva ke čtvrtému vydání V-VI, nečíslováno.

například i podrobné informace týkající se průběhu slavnostního zahájení školního roku, což je zajímavým obrazem života 19. století. Jako zajímavý příklad je možné uvést *Čtvrtou zprávu výroční a program první české pokračovací školy dívčí, ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně*. Samotná zpráva byla poměrně obsáhlá, rozsah 26ti stran pokryl i důkladný popis slavnostního zahájení 4. školního roku, při kterém byla otevřená nová budova školy potřebná pro stále vzrůstající počty nových žaček, což po čtyřech letech existence školy bylo velikým úspěchem.¹²⁷ Program školy formuloval zároveň i samotný účel školy: „*vychovat a vyučiti dospívající dívky, poskytnouc jim potřebných rozsáhlejších vědomostí zejména v oboru domácnosti a ženského průmyslu, směřujících i k samotné výživě.*“¹²⁸ Z uvedeného účelu školy vyplývá důraz na praktické využití vzdělání a cestu k plnohodnotnému životu, bez jakékoliv závislosti, či omezení vzhledem k sociálnímu postavení. K sociálnímu postavení žaček se vztahovala i obecná ustanovení ve kterých bylo zmíněno i upravení školného nemajetným žákyním a zajištění ubytování. Péče o nejširší vrstvy byla patrná i v části slavnostní řeči: (..) „*pokrokem ve vzdělanosti, pokrokem z nejdůležitějších dob naší, zajistě je snaha, by dostalo se pevného postavení společenského i ženě, snahaza stejné právo lidí všech. Působíště ženské, omezované do nedávna na domácnost a rodinu, se šíří k novým přihlédajíc úkolům a práce ženská zvykem a předsudkem dosud vyloučená ze kruhů širších, uznání dochází vždy většího.* (..). *Klíče mi tuto odevzdané symbolicky naznačují vstup do české vzdělanosti*“ (....).“¹²⁹ V citaci je patrná nenápadná kritika společenských poměrů a asimetrie mužského veřejného života a ženského soukromého života, který by neměl být samozřejmý. Vzdělání v různých odvětvích je zde zmíněno jako určitá forma emancipace a zároveň cesta k vlastní seberealizaci, což je velmi pokroková a odvážná myšlenka, která byla zřejmě reakcí na úspěšnou činnost spolkové školy, která již po čtyřleté existenci zaznamenala veliký úspěch spočívající ve velkém zájmu o studium.¹³⁰

---

¹²⁷K slavnosti patřila i tradiční bohoslužba vedená samotným biskupem v *chrámu Páně svatého Tomáše*. Dále následovalo otevření školy s prohlídkou prostor dvoupatrové budovy v klidném prostředí se dvorem a přílehlou zahradou. Zdůrazněná zde byla vlastenecká výzdoba s národními i ryze moravskými vzory. Důležitost situace dokazují i přítomní hosté např. pan biskup Fer. Bauer, dvorní rada rytíř Januška, vrchní státní návladní rytíř Zapletal, zemští poslanci dr. Koudela a dr. Tuček, zástupci z řad rodičů, spolků i žurnalistů. Přečtena byla pamětní listina obsahující veškeré informace týkající se založení spolku, finanční náklady, personální zajištění i majetkové záležitosti spojené např. se zápisem do pozemkových knih. Listina byla podepsána přítomnými a budova slavnostně vysvěcena.

¹²⁸*Čtvrtá zpráva výroční a program první české pokračovací školy dívčí, ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně.*

¹²⁹*Čtvrtá zpráva výroční a program první české pokračovací školy dívčí, ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně. s. 9*

¹³⁰K prvnímu školnímu roku bylo zapsáno 50 žaček. Školní rok trval od 16. 9. do 15. 7. Časopis *Posel z Budče* uvádí zajímavá čísla o stoupajícím počtu „chovanek“, která v roce 1897 dosáhla několi stovek: 59 žaček se

2.5 Volba povolání v odraze dobového tisku

Možnosti a dostupnost vzdělání dívek zaznamenaly v průběhu 19. století převratný rozvoj, který se projevoval v množství i kvalitě jednotlivých dostupných kurzů i odborných škol pro dívky. Odborné vzdělání a tím i profesní kvalifikace byla spojena se samostatnou výdělečnou činností, která byla specificky zaměřena na ženy a dívky z nižších sociálních vrstev, kde bylo předpokládáno, že jiné, než samostatné finanční zajištění není možné, pochopitelně v úzké souvislosti s tolerancí společnosti k určitým typům ženských povolání.¹³¹ Volba povolání byla v této době složitou záležitostí i vzhledem k faktu, že vzdělávací kurzy byly poskytovány za úplatu¹³². Východiskem mnohdy bylo finanční zajištění, řešené formou dobročinné činnosti spolkových škol. Následné využití u uplatnění také záviselo na poptávce trhu po určitých profesích, které bylo také zajištěno činností ženských spolků.¹³³

Tisk byl jako průvodce, který mohl posloužit pro lepší orientaci při volbě povolání, což je patrné i ve formě jakou bylo povolání definováno: (...) „*Povolání jest jistý druh zaměstnání, jež někdo pro celý život, neb jistou část jeho buď sám vyvolil, buď cizím přičiněním nastoupil. Svobodná volba povolání jest tím prospěšnější, čím více řízena jest zvláštními vlohami, nákloností a schopností. Přece však v lidské společnosti nesmí býti neobmezená a po právu vyloučena jest, kdyby zvolené povolání směřovalo proti zásadám náboženským neb právním, proti mravopoctnosti, vůbec účelům státním. V jistých případech jest i stát oprávněn, připustiti k některým způsobům povolání pouze takové osoby, ježto schopnost a spůsobilost svou byly prokázány*“....¹³⁴ Je možné tisk označit jako nezastupitelný prostředek při samotné volbě povolání, ale i k jeho praktickému využití v běžném životě, proto je možné zde zmínit i některá doporučení, obecné povahy, která byla publikována a je možno shrnout v několika bodech:

účastnilo prázdninových odborných kurzů, 258 žaček absolvovalo večerní kurzy a 406 žaček navštěvovalo denní studium. Je zde rovněž zmíněna vzorná-pilná docházka a snaha při studiu-naučit se něčemu, při návštěvě odborných kurzů pro dělnice a služky, které vzdělání potřebují k hlavnímu zdroji obživy. Získaná kvalifikace je zde přirovnána k praktickému řešení dělnické otázky a motivace -touha po vzdělání, je zde zmiňována jako možná cesta z bídy. *Posel z Budče*. 1897. ročník 28, č.35-36, s. 559-560.

¹³¹SKÁCELOVÁ, Lenka. *Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělání na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

¹³²Krátkodobé 3měsíční kurzy šití byly organizovány například při školách Vesna v Brně, úplata byla stanovena následovně: 50 h. měsíčně, za každou hodinu týdně, zápisné 40 h. V Praze při Výrobním spolku ženském, byla organizována roční, nebo dvouletá průmyslová škola šití bílého prádla za 25 K pololetně. KAFKA, Josef. *350 ženských povolání: příručka*. V Praze: Šimáček, 1916, 252 s. s. 112.

¹³³BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. s. 104-123.

¹³⁴RIEGER, František Ladislav a J. MALÝ. *Slovník naučný: V práci a věděni je naše spasení*. 1. vydání. Praha: L. L. KOBER, 1867. díl 6., s. 750

- Zcela jednoznačným faktorem pro možnost vlastního výdělků měla být výhoda pro rodinu a domácnost.
- Pokud by tento fakt nebyl zcela splněn, bylo potřeba zvážit jakoukoliv činnost mimo rodinu.
- Podpora manžela, či otce je vždy na prvním místě před jakoukoliv *diletantskou prací*, která je v mnoha případech zbytečná a špatně placená. Je potřeba si každou nabídku pečlivě rozvážit, aby veškeré duševní i hmotné prostředky nebyly vynaloženy zcela zbytečně.
- Výhodou jsou zde tedy povolání, která jsou samostatná, ať už jsou to vedlejší výdělečné činnosti- *výdělečná povolání domácí*, nebo i živnosti, které můžou být vykonávány doma, či v souladu s povoláním, hlavní rolí ženy-matky a hospodyně.
- Řádné vyškolení, jako prevence vykořisťování a záruka úspěchu v povoláních průmyslových, kde je možné i zaměstnání mužů.
- Zjištění patřičných zákonných úprav, potřebných pro výkon povolání a živností.¹³⁵

Jednotlivá doporučení mají praktický charakter a jejich obsah je možné považovat za nadčasový a použitelný, nejen v povoláních odborných, spojených s manuální prací, ale i v jiných typech, či stupních vzdělávání a studia. Je vždy vhodné, aby vynaložené úsilí odpovídalo následnému využití, z dnešního pohledu je možno označit za určitou efektivitu vzdělávacího procesu. Obezřetnost spočívající v náležitém zjištění legislativní opory je zde také, více než žádoucí. Rovněž odpovědnost za nezaopatřené děti je výrazným faktorem ovlivňující výkon i místo povolání.

Odborné ženské profese které mohly být vykonávány doma, aniž by byla jakýmkoliv způsobem společensky netolerovaná mohou být reprezentovány typickými ženskými dovednostmi, kterými jsou například: pletení a háčkování, výroba pleteného zboží ze slámy – pleťářství, výroba klobouků – modiství, výroba krajků – krajkářství, paličkování, tkaní nebo šití prádla, rukavic, či vrchního oblečení (šaty, kabáty atd.). Vzhledem k faktu, že tyto zmiňované práce bylo možné vykonávat z domova, bylo nutné dokonalé a kvalitní přípravy, ke které pak navazovala praxe. Základní přípravu vždy tvořil ucelený základ teoretických

---

¹³⁵KAFKA, Josef. *350 ženských povolání: příručka*. V Praze: Šimáček, 1916, 252 s. s. 107. K srovnání též: *Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1912 Příloha *Práce* 1. 12. 1912, roč. 40, č. 12. ISSN 1802-7237. s. 1- 2.

a praktických odborných předmětů v určitém rozsahu, který byl zajištěn jednotlivými odbornými ženskými školami.¹³⁶ Je nutné také zmínit, že odborná příprava nemusela být vedena výhradně výukou ve školách, ale bylo zcela běžné vzdělávat se individuálně, tedy soukromě, což dokazují i inzeráty v dobovém tisku, nabízející výuku kreslení stříhů a braní míry dle *berlínské metody*, nebo výuku žehlení, či přímou výuku šití a všech odborných prací s tím spojených přímo v krejčovských salonech, například tyto služby inzeroval *Salón Anny Reindlové*.¹³⁷

2.5.1 Profese spojené s šitím prádla a oděvů, prezentace v dobovém tisku

Zhotovování oděvů bylo typickou ženskou dovedností a zároveň určitou nutností-samozřejmostí, vzhledem potřebě zajištění levného ošacení pro vlastní rodinu. Přešívání, či upravování oděvů bylo v minulosti neodmyslitelnou ženskou dovedností. Změny související se samostatnou obživou žen, rozvíjející se průmysl i možnosti získání samostatného živnostenského oprávnění, vycházející ze zrušení cechů a následného zřizování samostatných živností.¹³⁸ Jelikož množství prací spojených se zhotovováním oděvů nebylo v 19. století ještě ustáleno v jediné profesi, jako je tomu v současnosti, bylo možné pod pojem *švadlenství*, nebo *krejčovství ženské* zahrnout i další, dílčí činnosti, které bylo možné vykonávat na zakázku individuálně, nebo pro obchody a továrny formou zakázek.¹³⁹

Jednotlivé typy krejčovských prací byly svým závislé na různém stupni odborného vzdělání, které i úzce souviselo s odbornou přípravou a následnou individuální praxí a vlastním vztahem práci. Zde je možné na příkladech rozlišit alespoň nejběžnější typy odborných prací ve zpracování textilu:

Šití bílého prádla – švadlenství bylo možné považovat za základ pro všechny ostatní obory. Výcvik v dovednostech se odvíjel od délky vzdělávání, která se pohybovala od tří měsíců do dvou let. Krátkodobá výuka v kurzech byla však pro přímé uplatnění ve značné nevýhodě, vzhledem k faktu, že švadleny musely za svou práci ručit, byly placené od kusu

---

¹³⁶Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. Praha: Ženské listy, 12. 1871, roč. 6. s 47. Možno srovnat také : KLIKA, Josef. Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900 s. 1317, Národní listy. Praha, 1885 6. 9., roč. 25, č. 245, s. 8. Městská pokračovací škola dívčí- denní a večerní studium.

¹³⁷*Národní politika* . Praha, 1888, roč. 6, č. 314, s. 8.

¹³⁸LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Karolinum, 430 p. s. 50

¹³⁹KAFKA, Josef. *350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívků, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek*. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916. s. 112.

a případné škody na látkách bylo nutné uhradit. Výhodou tedy bylo delší vzdělávání v průmyslových, nebo spolkových školách, kde byla souběžně zajištěna i výuka jemnějších prací např. vyšívání.¹⁴⁰

Šití rukavic, výroba nákrčníků byla činnost, která vyžadovala pouze krátkodobé vzdělávání nabízených v tříměsíčních kurzech. Dále záleželo na zručnosti jednotlivých šiček, vzhledem k platu za pár rukavic, který byl 2-3 haléře.¹⁴¹

Šití šatů – krejčovství bylo možné vykonávat za podmínek, jako u šití bílého prádla. Za krejčovou bylo možné považovat ženu, která absolvovala tříletý výcvik na odborných školách v Brně, v Praze, Olomouci a dalších městech. Doporučena zde byla již znalost dobové odborné literatury: *Stříhy prádla podle míry, Kniha k samostatnému hotovení dětského oděvu, Kniha samostatného krejčování*.¹⁴²

Rozmanitost možné práce v šití mnohdy sváděla k názorům na předsudky, které považovaly manuální práci za podřadnou, nedůstojnou. Rovněž kritika úrovně vzdělávání byla určitě zvláště citlivou otázkou k zamyšlení, odborná kvalifikovanost, která by měla být získávána alespoň tři roky. Vysoké nároky na zpracování oděvů, přání zákaznic i konkurenceschopnost německým krejčovským salonů měla být náležitým způsobem posílena kvalitním vzděláváním, které poskytovaly odborné školy, které by měly být řádně organizovány. Cílem každé školy by měla být absolventka-krejčová, která je schopna samostatně myslet a tvořit, bez kopírování, s vlastními nápady. Důležitá je však i vlastní píle a snaha něčeho dosáhnout, což je patrné i z obecných zásad, kterými by se měla řídit dívka při volbě řemeslného povolání, od kterého v budoucím životě očekává dobré uplatnění.¹⁴³

Obecné zásady pro volbu řemeslného povolání:¹⁴⁴

- Zvolí-li žena řemeslné povolání, je třeba se mu věnovat s veškerou láskou a chutí do práce.

¹⁴⁰KAFKA, Josef. 350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívků, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916. s. 112.

¹⁴¹KAFKA, Josef. 350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívků, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916. s. 112.

¹⁴²KAFKA, Josef. 350 ženských povolání. Příručka pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívků, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání jako výdělek. Nákladem F. Šimáčka v Praze 1916. s. 112.

¹⁴³Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

¹⁴⁴Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

- Potřeba důkladného odborného vzdělání.
- Dobré obchodní schopnosti.
- Umění využít moderní technické vymoženosti k zvýšení vlastní konkurenceschopnosti.

Řešení aktuální potřeby kvalitní přípravy pro budoucí odborná povolání bylo možné sledovat i patřičných legislativních úpravách vedoucích k budoucí přípravě učitelek odborného vyučování pro živnosti oděvnícké nebo pro výuku na školách pokračovacích. Pokyny pro případné studentky kurzů, které měly vzdělat odborné učitelky v základech výchovných a pedagogických věd, byly předkládány v běžném denním tisku.¹⁴⁵

2.5.2 Profese porodní asistentky-babictví a jeho reforma v dobovém tisku

Vzhledem k složitým a těžkým životním podmínkám *porodních bab*, které byly kritizovány na počátku 20. století, tedy sto let od počátků odborné přípravy k tomuto povolání. Kritika všeobecných podmínek t. j. všech podmínek spojených s existenční otázkou i odbornou přípravou porodních babiček.¹⁴⁶ Zmíněná kritika k navržené reformě *Zdravotního zákona* a obecná nápravná doporučení zveřejněná v *Rezoluci o reformu babického řemesla*, schválená na *Druhém sjezdu žen československých* byla zveřejněna na stránkách denního tisku *Národní listy*. Změny, které byly požadovány je možné označit za důležité, pro další rozvoj ve vzdělávání tomuto oboru i následnou možnost samotného pracovního uplatnění.

¹⁴⁵ *Výnos ministerstva veřejných prací ze dne 29. 3. 1913 č. 1972-XXIa povoluje vzdělávání učitelek odborného vyučování na školách pokračovacích pro učednice ženské živnosti oděvnícké v Brně.* Učební osnovy jsou rovněž upraveny výnosem téhož ministerstva ze dne 24. 5. 1912, č. 18376-XXIa.

Výuka v kurzu probíhala 20 dní od 14. 7. 1913 do 5. 8. 1913 ve všední dny od 8. do 12. hodiny a od 14. do 18. hodiny večer. Jsou stanoveny podmínky přijetí: 1. věk 24 let, 2. vyučení v oboru šití dámských oděvů, 3. působení na odborné, nebo všeobecné škole, 4. příslib zaměstnání na odborné škole-vyjímečné přijetí. Omezení počtu přijímaných, dle potřeby jednotlivých škol, doporučení inspektora, pomůcky a správa kurzu. Finanční podpora při odluce z domova ve výši 40K. Vybrané studentky byly povinny předložit náležité doklady: 1. Křestní a rodný list, 2. vysvědčení školní, 3. vysvědčení o praktickém zaměstnání v živnosti-vysvědčení *výučné*, vysvědčení pracovní, pracovní knížka, živnostenský list. 4. zdravotní vysvědčení, 5. vysvědčení *zachovalosti* vystavené příslušnou obcí, úřadem. 6. potvrzení školy, kde uchazečka působí, či bude působit. 7. životopis. *Moravská orlice*. Brno 1913 roč. 51, č. 87(2b). s. 51, 16. 4. 1913.

¹⁴⁶ Odborná příprava trvala 4-6 měsíců, jeden semestr:(...) „vyučování v babictví udílí se ve zvláštních státem řízených a vydržovaných školách pro báby porodní (...) „ K završení studia patřil i služební slib-přísaha, což je možné označit za specifikum v ženských povoláních. Sužba-praxe mohla být provozována v celé monarchii. Odborné kompetence byly definovány následujícím způsobem:(...) „obsahuje tudíž výhradně jen životosprávná(dietická) pravidla pro jmenované závažné doby v životě matek a vylučuje naprosto znalost a léčení ženských a dětských chorob, předepisování lékův, užívání porodnických nástrojův a konání jakýkoliv operací. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1890. 3. díl. 981 s., s. 10-11.

Profesní povinnosti porodních babiček, které vyplývaly ze zdravotního zákona v roce 1908:¹⁴⁷

- Povinnost pomoci každé rodičce, bez ohledu na sociální, nebo majetkové postavení a to i v případě přítomnosti nakažlivé choroby.
- Povinnost řídit se vždy úředními předpisy a platnými zákony, legislativními opatřeními tzv. *Služebními nařízeními*.
- Povinné vybavení potřebnými pomůckami a dezinfekčními pomůckami.
- Řádně upravený zevnějšek.

Uvedené povinnosti však nebyly „vyváženy“ žádnými právy, které by v tomto zaměstnání byly jistě žádoucí.¹⁴⁸ Tyto podmínky byly i velkým problémem, protože se tomuto povolání vyhýbaly ženy a dívky z vyšších společenských vrstev. Tímto bylo povolání i značně degradováno v očích veřejnosti, rodiček vzhledem k častým *přehmatům a fušerství*. Tyto faktory směřovaly k jedinému cíli t. j. k reformě *vzdělání babického* a s ní úzce spojenou *existenční otázkou* samotného povolání. Je nutné zmínit, že jako možný zdroj inspirací zde byl trend ze zahraničí, kde se otázka ženské práce v důstojných-lidských podmínkách potýkala také s obdobnými problémy.¹⁴⁹ Aktuální dobový požadavek na dokonalou osobnost studentky – žačky, dále na orientaci, která měla být výhradně směřována k dokonalé profesionalitě je možné vyjádřit touto stručnou charakteristikou z dobového denního tisku:(...) „*aby se povolání pomocnic porodních věnovaly inteligentní ženy z lepších kruhů a vyšším vzděláním*.(...)“, kde je tedy možné předpokládat, že povolání nebude vykonáváno výhradně z existenčních důvodů, ale zároveň jako poslání s jasným požadavkem toho, aby tyto ženy byly *odborně spolehlivé*.¹⁵⁰ Tyto požadavky byly jasným způsobem zapracovány do *Rezoluce*

---

¹⁴⁷VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10.

¹⁴⁸Za neuhrazené úkony u chudých rodiček měly porodní babičky finanční, nebo hmotnou náhradu od domovských obcí pouze ve 20% případů. V chudých oblastech je tedy povolání vykonáváno pouze jako vedlejší činnost z existenčních důvodů. V případě stáří, nebo nemoci(běžně i nákazy) nebyla možná žádná finanční opora od obce, či státu ve formě penze. Tímto bylo možné sledovat značně neutěšené životní podmínky žen, provozujících tuto profesi.

VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona pro král. české*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10.

¹⁴⁹VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona pro král. české*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10. Možno srovnat zde: Ženský protestsong. JONÁŠOVÁ, Kateřina. *FEMINISMUSCZ: Náborový portál českého feminismu* [online]. 1915, 4. březen [cit. 2015-03-12]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/zensky-protestsong>

¹⁵⁰VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona pr král. české*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10.

o reformu českého babictví, která byla jednomyslně přijata na Druhém sjezdu žen československých.

Pojetí samotné rezoluce obsahovalo tyto body:¹⁵¹

- Zajištění zákonných opatření t. j. řešení otázky babictví upravením zákona.
- Vzdělání přijímaných žaček do *babských škol* musí odpovídat nejméně třem ročníkům školy měšťanské, s nutností doložení vysvědčení, či provedení zkoušky k ověření.
- Výuka v *babských školách* by měla být prodloužena na jeden až dva roky, aby bylo možné dokonalé propojení teorie a praktických zkušeností.
- Omezení počtu žákyň, dle statistického zjištění potřeby v dané oblasti.
- Dohled zemských úřadů nad dostatečným počtem úředně ustanovených porodních babiček, jako prevence poskytování *pomoci pokoutní*.
- Zákonem stanovená podpora pomoci při porodu chudých žen.
- Nárok na pevný plat (*služné*) a následný nárok na důchod (*penzi*).
- Povinné pojištění při případné nehodě, či nemoci získané při výkonu povolání.
- Vzdělání praktikující porodní pomocnice-babičky, musí odpovídat všem profesním, odborným požadavkům, které je nutno doložit přezkoušením. K tomuto úkolu je nutné zřízení zvláštních pokračujících kurzů a k provedení zkoušky je nutno dodržet lhůtu 5 let.
- V případě neúspěchu, při vykonání profesní zkoušky vznikne nárok na odbytné a praxe bude následně úředně odňata.

Všechny uvedené body měly směřovat ke zkvalitnění péče nejen o samotné porodní asistentky, či případné budoucí žačky, ale význam byl výhodný i pro samotné nastávající matky, kterým by měla být poskytována kvalitní péče od kvalifikovaných porodních pomocnic-babiček. Je možné také považovat jako výrazný prvek vedoucí k profesionálnímu, centrálně řízenému systému ve vzdělávání k určitému oboru, s následným zajištěním zaměstnání a státní podpory v nemoci, či stáří, což je možné považovat za vhodný motivační faktor pro volbu povolání, které mělo díky novým opatřením značně motivační charakter.

---

¹⁵¹VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona pro král. české*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10.

Nutné je však zmínit, že mírně omezujícím faktorem mohl být výběr žaček, na které byly kladené specifické požadavky.

Závěr

Tato diplomová práce poukazuje na vývoj dívčího odborného vzdělávání v českých zemích během období dlouhého 19. století. Objasňuje proces formování vzdělávání vedoucí k určité odborné profesi, vycházející z typických ženských dovedností. Tyto odborné profese byly pro ženy zpočátku nejdostupnější a společensky tolerované, tudíž shodné s ženskou rolí a statutem. Spojení tisku a odborného vzdělávání je zásadní, vzhledem k roli, kterou tehdejší dobový tisk zastával. Je zde rovněž zohledněna jistá paralela při formování českého dobového tisku a celého systému vzdělávání na našem území.

Pro zpracování práce bylo důležité shromáždit nejdříve literaturu, která poskytla výchozí základ pro vymezení terminologie a určení časového období. Literaturu bylo nutné použít dobovou (slovníky, příručky), ale i současnou, která poskytuje již ucelený pohled na celé období. Zároveň je i pro samotné srovnání s dobovou literaturou velmi zajímavým a poutavým prvkem, díky svému modernímu přehlednému zpracování. Prameny, již byly využity pro ukotvení důležitých mezníků ve vývoji odborného vzdělávání. Při samotné práci bylo záměrně více používáno literatury a zdrojů odpovídajících časovému období, aby byl pohled na možnosti v odborném vzdělávání dívek a žen prezentován v duchu odpovídajícímu sledovanému časovému období, kdy byla tehdy zveřejňována nejen chvála a dosažené pokroky, ale mnohdy i případná kritika s jasnými požadavky na zlepšení stávajícího stavu.

K naplnění samotného cíle práce byla dostupná literatura a prameny analyzována. Následně jich bylo využito k syntéze, která byla provedena z více informačních zdrojů. Při samotném zpracování informací bylo využíváno induktivní a deduktivní metody. Kritická studie byla využita při samotném zobecňování konkrétních faktů a vytvoření následného úsudku, což je patrné zejména v druhé kapitole práce.

Práce byla rozdělena do dvou tematických celků. **První část** práce byla zaměřena na samotný vývoj formování odborného vzdělávání dívek a žen, kde jsou shrnuty i důvody vedoucí k výraznému rozvoji dívčího školství, i když rovnocenné postavení ve vzdělávání a následném provozování povolání nebyly po celé 19. století výrazněji vyřešeno. Například provozování obchodu se svolením manžela i v případě (dle *Obchodního zákona* z roku 1863) může být označeno za značně limitující faktor. Naopak provozování živností bylo možné od roku 1859 (*Živnostenský zákon*). Tento fakt dal možnost cestě k samostatné výdělečné činnosti ženám a dívkám, které absolvovaly odborné školy ženských spolků. Ty nabízely

ve svých kurzech či odděleních výuku typických ženských profesí. Z dnešního pohledu je možné označit tyto školy za velmi úspěšné, vzhledem k faktu, že každá škola disponovala poměrně širokou nabídku vzdělávacích aktivit pro širší vrstvy obyvatelstva, s výrazným zájmem o sociální vzestup samotných žaček, který je patrný v péči o nemajetné formou dotovaného studia a následné pomoci při zaměstnávání absolventek (*poptavárna*). Je však také nutné zmínit, že ženské spolky byly výrazně vázány na vedoucí osobnosti, např. Marie Riegrová-Palacká, která byla pro uplatnění žen ochotná obětovat i kus vlastního života. V této době je možné sledovat i další nabídky vzdělávacích možností, pro které byly vydány i specifické legislativní úpravy (24. 2. 1883). Například *Pokračovací školy průmyslové* v některých městech vznikaly jako reakce na místní potřeby v průmyslu. Další poměrně zajímavou odbornou profesí pro ženy bylo *babictví*, pro které bylo třeba vzdělání, jaké poskytovaly zdarma kurzy při univerzitách v Olomouci (v českém jazyce) a v Praze (v českém i německém jazyce). Rovněž je možné toto odborné povolání označit za zcela specifické, vzhledem k profesnímu slibu, který bylo nutné po ukončení vzdělání složit.

Druhá část práce již byla konkrétně zaměřena na samotný proces formování odborného dívčího školství v souvislosti s prezentací názorů i praktických informací přinášejících na stránkách dobového tisku a literatury. Role dobového tisku je zde popsána jako stěžejní, nezastupitelná, vzhledem k možnostem v přinášení aktuálních informací čtenářům, kteří si mohli dle vlastního zájmu či možností vybrat dostupné vydávané tituly. Praktický přínos měly tyto informace nejen pro samotné budoucí žačky nebo rodiče, ale i pro odbornou veřejnost, která byla prostřednictvím vydávaných titulů informována o potřebách nebo úspěších. Jako příklady jsou zde uvedené vybrané dobové vydávané tituly a jejich zaměření či cíle, které některé listy uváděly i ve svém názvu: *Ženský svět – List věnovaný zájmům českých paní a dívek*. Je nutné zmínit, že na stránkách dobového tisku bylo možné sledovat i činnost ženských spolků prezentovaných na stránkách listu *Posel z Budče*, kde byly publikovány i výroční zprávy, které je možné považovat za cenný zdroj a doklad úspěšné činnosti jednotlivých spolků a jejich škol a kurzů. Tisk přinášel informace týkající se praktických informací, které se týkaly zahájení jednotlivých kurzů. Obecné a praktické informace bylo možné získat i v literatuře, příručkách, které je možné spojit také s prezentací různých povolání. Obecná doporučení se vztahují k praktické využitelnosti vzdělání jako možného zdroje obživy a tím i životně důležitého výdělku, což značně vymezovalo sociální postavení jednotlivých žaček, vybírajících si určité povolání. Je nutné také zmínit, že poměrně ostrá kritika problémů týkajících se odborného vzdělávání byla také součástí prezentace a šíření povědomí o něm. Například v článku *Cíle ženské školy průmyslové spolku*

„*Libuše*“ v *Kroměříži* uvedeného v listu *Haná* na počátku 20. století. Obory spojené s typicky ženskými činnostmi se potýkaly s kvalitou poskytované výuky, s otázkou optimální délky studia, problémy vztahu k profesi aj. Na tyto problémy se vztahovaly doporučení obecné povahy, které spočívaly například i v samostudiu. Tady mohly v konkrétních případech krejčovských oborů posloužit například časopisy vydávané se stříhovou či vyšivací přílohou. Za zcela specifickou je možné považovat krizi v jiném ženském oboru – *babictví*, který je také prezentován na stránkách dobového tisku a byl předmětem i jednání na *Druhém sjezdu žen československých*, kde byly předloženy jasné požadavky na reformu celého systému odborného vzdělávání tohoto typicky ženského oboru v *Rezoluci o reformu babického řemesla*. Krize byla výsledkem neutěšeného stavu vyplývajícího z profesních povinností daných zákonem, ale z absolutní absence osobních práv na důstojné vykonávání povolání. Tento požadavek je možné označit za další, dílčí krok a závazek v cestě žen k vlastnímu sebeuplatnění, spojenému s kvalitní přípravou na povolání v odborných ženských školách.

Dnešní doba poukazuje na krizi odborného vzdělávání, která je vyvolána souhrnem několika faktorů, jež mohou vyvstávat z důvodů nedostatku zájmu či možné malé motivace případných zájemců o studium. Může také jít o nedostatek žáků, vzhledem k demografickému vývoji. Je možné si myslet, že tyto krize jsou něco ojedinělého a vzácného. Vzhledem k faktům uvedených v této práci mohu konstatovat, že nejde o jev vzácný ani ojedinělý. Každá doba s sebou nese určité typické znaky, problémy, potřeby, požadavky, které se promítají do systému vzdělávání. Během období „dlouhého“ 19. století bylo tímto požadavkem zpočátku dostupné vzdělání pro ženy a dívky, které by jeho prostřednictvím získaly důstojný způsob obživy, bez nutnosti posluhovat nebo pracovat jako pomocná nekvalifikovaná síla, což bylo splněno. Začátkem 20. století byl tento požadavek „obohacen“ o důstojné podmínky pro výkon povolání a sociální jistoty, což značí dostávat za svou práci vždy pevně stanovený plat a náhrady v případě nemoci či stáří. Tyto požadavky jsou stále aktuální i v současné době, proto je vždy zajímavé ohlédnout se zpět do historie a poučit se z případných chyb či omylů a tímto poznáním historických souvislostí získat možnost lepšího pochopení samotné přítomnosti. Prezentace názorů i praktických informací týkajících se studia je ve sdělovacích prostředcích stále aktuální záležitostí, i když se změnila forma, která je nyní možná „odvážnější“ než před sto lety, kdy byly publikované články, které jsem prostudovala (z mého pohledu), velmi korektně napsané, i když se jednalo o kritiku a obecná doporučení.

K samotné práci mne motivoval vlastní, osobní zájem o problematiku, proto jsem i samotnou koncepci pojala jako studijní text, který by mohl být případným doplňkovým materiálem při výuce vztahující se k danému časovému období a problematice odborného vzdělávání žen a dívek.

Vzdělání je cestou nejen k poznání, ale i k vlastní svobodě, kterou je nutné naučit se rozpoznat, protože: „ *Nikdo není tak beznadějně zotročený, jako ti, kteří falešně věří, že nejsou svobodní.*“¹⁵²

---

¹⁵²Johann Wolfgang von Goethe

Přehled použitých zdrojů

Literatura

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, 175 s. Gender sondy. ISBN 80-727-7241-4

BARTOCHA, Josef. *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci: Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě*. Olomouc: Nákladem R. Bartocha knihkupce v Olomouci, 1905. Bez ISBN

BÍLEK, Jiří. *Bílá místa české historie*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2012, 423 s. ISBN 978-80-242-3655-1

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. 196 s. Bez ISBN

DOLÁKOVÁ, Marie a Ladislav HOSÁK. *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. 1. vydání. Brno: Blok, 1980. Bez ISBN

DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ, Eva. *Gendrové aspekty v dějinách pedagogiky: Žena jako objekt výchovy a její diskurzivní rekonstrukce*. Olomouc, 2013. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 304 s.

KAFKA, Josef. *350 ženských povolání : Příručka nezbytná pro rodiče, jejich zástupce, vychovatele, rádce mládeže dívčí, dívky i ženy všech tříd, jež připravují se k manželství a hledají povolání a výdělek*. Praha : F. Šimáček, 1916. - 252 s. Knihovna šťastného domova; sv. 15. Bez ISBN

KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s. ISBN 978-80-7028-303-5

KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 2.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských*. Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1893. Bez ISBN

KLIKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický, díl 4.* Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v království Českém, 1909. s. 2070 Bez ISBN

KLIKA, Josef. *Stručný slovník paedagogický, díl 5.: abecední soubor nejdůležitějších nauk ... se zřetelem k učitelstvu škol obecných a měšťanských.* Odbor literárně-paedagogický při Ústředním spolku jednot učit. v Čechách. Praha, 1900. Bez ISBN

KOLÁŘ, Josef. *Kniha pro hospodyně.* 1. díl. Praha: Matice rolnická, 1872. Bez ISBN

KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914.* Vyd. 1. V Brně: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1968, 131 s. Bez ISBN

Kuchařská kniha: sbírka vyzkoušených jídelních předpisů. Praha: F. Šimáček, 1897. Bez ISBN

KRÁSNOHORSKÁ E. *Památce Magdaleny Dobromily Rettigové.*[Proslov] při oslavě 100letých jejích narozenin dne 2. února 1885 poř. Komitétém dam v Praze / Předn. Marie Neffová dle náčrtku E. Krásnohorské Praha, 1885

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století.* Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Karolinum, 430 p. ISBN 978-802-4616-834

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století.* Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 p. ISBN 978-807-1069-881

MACURA, Vladimír - Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy. Macura, Vladimír. In: *Salony v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 12. - 14. března 1998 / Praha : KLP, 1999*

Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Vyd. 1. Editor Kateřina Čadková, Milena Lenderová, Jana Stráňíková. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, 601 s. ISBN 80-7194-920-5

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století.* 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 173 p. Gender sondy, 3. ISBN 80-864-2942-3

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010, 640 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-394

NEUHÖFER, Rudolf. *Deset úvah o středním školství*. V Praze: Česká grafická Unie, 1930, 307 s.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1890. 3. díl. 981 s. Bez ISBN

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1891. 4. díl. s. 840. Bez ISBN

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1908. 27. díl. Bez ISBN

RIEGER, František Ladislav a J. MALÝ. *Slovník naučný: V práci a věděni je naše spasení*. 1. vydání. Praha: L. L. KOBER, 1867. díl 6. Bez ISBN

SKÁCELOVÁ, Lenka. *Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělání na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

STRÁNÍKOVÁ Jana. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti: genderové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774-1868*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, 291 s. Monographica, 11. ISBN 978-80-7395-511-3

SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2011, 301 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-807-0363-133

ŠAUER Z AUGENBURKU, Josef. *Paedagogika*. 1. vyd. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1897. Dědictví sv. Prokopa, , 493 s. Bez ISBN

TAUBENEK, Karel a Karel VOROVKA. *Rukověť školství obecného*. V Praze: L. Kober, 1892, 223 s. Bez ISBN

ZOUBEK, František, Jan. *Encyklopaedie paedagogická: slovník vědomostí z vychovávání a vyučování domácího a veřejného ve školách nižších, středních a vysokých*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1886. Bez ISBN

Prameny

Čtvrtá zpráva výroční a program první české pokračovací školy dívčí, ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně. s.9

Čtvrtá výroční zpráva první české pokračovací školy dívčí ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesny v Brně. In : Ženské listy, 1890, roč. 18, č. 9, s. 189 – 190.

Desátá zpráva výroční dívčích škol Vesny v Brně za školní rok 1895/96. Brno : nákladem vlastním, 1896. s.4

Haná. Kroměříž, 1914, roč. 3, č. 24. s. 2.

Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. Praha: Ženské listy, 12. 1871, roč. 6. s 47

Moravská orlice. Brno 1913 roč. 51, č. 87(2b). s. 51

Nářízení vydané od c. k. Ministerium záležitostí vnitřních, jímžto se podává revidovaná instrukce babám porodním. Vydané 4. června 1881, § 20.

Národní listy. Praha, 1861, roč. 1, č. 2.

Národní listy. Praha, 1883, roč. 32, č. 184.

Národní listy. Praha, 1885 6. 9., roč. 25, č. 245, s. 8.

Národní politika . Praha, 1888, roč. 6, č. 314, s. 8.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Ženský svět: Poslání listu. 1906, roč. 10, č. 10, s. 133.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Ženský svět: Na prahu IX. Ročníku. 1905, roč. 9, s. 1.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Ze ženského hnutí. Praha: 1912. Vilímek, č. 364, 2 s. s. 192-199.

PYŠVEJCOVA, C. Výchování chudých dívek pro domácnost. In : Časopis učitelek, 1890, roč. 6, č. 3, s. 17 – 18.

Posel z Budče. 1896. ročník 27, č.24, s. 373-374.

Posel z Budče. 1897. ročník 28, č.35-36, s. 559-560.

VOZÁKOVÁ, Eliška. *Národní listy: Lékařská hlídka: k navržené reformě zdravotního zákona pro král. české*. Praha, 25. října 1908, roč. 48, č. 294. s 10.

Výchovatelské spisy paní Věnceslavy Lužické (Anny Srbové). *Ženské listy*. č. 8. Srpen 1875.s. 121

Výnos ministerstva veřejných prací ze dne 24. 5. 1912, č. 18376-XXIa

Výnos ministerstva veřejných prací ze dne 29. 3. 1913 č. 1972-XXIa

Ženský obzor: Úkol Ženského obzoru, č. 1.,1891.s.1.

Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1873, roč. 1, č. 1. ISSN 1802-7237

Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských. Praha: Ženský výrobní spolek český, 1883, roč. 11, č. 1. ISSN 1802-7237. s. 1-8.

Elektronické zdroje

Co vlastně znamená „vzdělání“ aneb stejně mu nikdo neunikne. [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=235&lst=115>

Mládež v akci: Neformální vzdělávání. [online]. [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.mladezvakci.cz/informace-o-programu/neformalni-vzdelavani/>

ZORMANOVÁ, Lucie. Brněnská Vesna: Učitelské noviny. [online]. 2007 [cit. 2014-11-23]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=280>

Ženský protestsong. JONÁŠOVÁ, Kateřina. *FEMINISMUSCZ: Náborový portál českého feminismu* [online]. 1915, 4. březen [cit. 2015-03-12]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/zensky-protestsong>